

Α Κ Α Μ Α Σ

ΟΜΙΛΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ
ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ

Ενημερωτικό Δελτίο
Αρ. 7

Μάρτιος 2013

Περιστερία Σαλαμίνας, αρχές δεκαετίας 1960. Το σπιτάκι του φαροφύλακα (της Κόχης) Παντελή Παπαδημητρίου, εκ των παλαιότερων κατοίκων της περιοχής, στην παραλία (από το αρχείο του Γ. Κορέα, ευγενική παραχώρηση).

Περιστερία Σαλαμίνας, 2012. Οι δύο βραχονησίδες, από τα βορειοδυτικά, που προστατεύουν το αγκυροβόλιο και διατηρούν ίχνη περιστασιακής χρήσης κατά την Κλασική, Ελληνιστική και Υστερορωμαϊκή εποχή. Στην υψηλότερη (αριστερά) ενδημούν ακόμη άγρια περιστέρια.

Περιεχόμενα

<i>Ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες στη νότια Σαλαμίνα κατά το 2012</i>	2
<i>Το Κτήριο Δ στη Μυκηναϊκή ακρόπολη</i>	11
<i>Conservation of Mycenaean pottery, 2012</i>	18
<i>Ενσφράγιστο πήλινο λουτήριο από το Αμπελάκι</i>	21
<i>Συντήρηση μικροαντικειμένων από το Αμπελάκι</i>	25
<i>Η αρχαιολογική ομάδα της Σχολής Χιλλ στη Σαλαμίνα</i>	27
<i>Η Σοφία Σλήμαν στο Στενό της Σαλαμίνας, 1883</i>	30
<i>Βραβεύσεις προσώπων</i>	32
<i>Εκδρομή του Ομίλου στον Μαραθώνα</i>	33
<i>Επισκέψεις στους χώρους των ερευνών</i>	35
<i>Ετήσια Γενική Συνέλευση</i>	38
<i>Από τη δράση των μελών του Ομίλου</i>	39

Α Κ Α Μ Α Σ

SOCIETY FOR THE PROMOTION OF SALAMINIAN MONUMENTS

Newsletter No. 7, March 2013

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 2012

Μέρος Α΄

Έκθεση Αποτελεσμάτων

του

Γιάννου Γ. Λώλου

Οργάνωση-εκτέλεση των ερευνών

Συνεχίσθηκαν, κατά το Φθινόπωρο του 2012, για δέκατο ένατο (19ο), κατά σειράν, χρόνο, οι συστηματικές ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες και συναφείς εργασίες του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στο νότιο τμήμα της Σαλαμίνας, με κύριο πεδίο την περιοχή των Κανακίων, υπό την διεύθυνση του υπογραφομένου, με βασική συνεργάτιδα την Δρα Χριστίνα Μαραμπέα, ως Υποδιευθύντρια.

Οι ανασκαφικές έρευνες του 2012 διεξήχθησαν με την συναίνεση και την κατά νόμον εποπτεία της ΚΣΤ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Πειραιώς¹ και της 1ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων,² χάρις στην έγκαιρη και ουσιώδη οικονομική αρωγή του ζεύγους Μιχάλη και Μυρτώ Πατέρα και στην συμπαράσταση (μέσω της διάθεσης μικρού λεωφορείου για την μεταφορά της Πανεπιστημιακής ομάδος) του Δήμου Σαλαμίνας,³ ενώ, εν συνεχεία, επί μέρους τομείς του όλου ερευνητικού προγράμματος Σαλαμίνας υποστηρίχθηκαν οικονομικά από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων,⁴ με χρονική υστέρηση λόγω δυσμενών συγκυριών και διαδικασιών.

Στις ανασκαφικές και συναφείς εργασίες του Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 2012 είχαν ουσιαστική συμμετοχή αρχαιολόγοι, πρωτίστως η Χριστίνα Μαραμπέα, με αυξημένη ευθύνη στο πεδίο και στο Εργαστήριο καθ' όλη την διάρκεια της έρευνας, η Έφη Ρομποτή (υποψ. διδάκτωρ, από το Πανεπιστήμιο Humboldt του Βερολίνου) για μεγάλο διάστημα, η Chiara Marchetti (κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος, από το Πανεπιστήμιο "G. d'Annunzio", Chieti-Pescara) για μία εβδομάδα, ο Σταύρος Οικονομίδης (υποψ. διδάκτωρ, διδάσκων στο Ελληνικό παράρτημα του Arcadia University), με σημαντικό ρόλο σε επί μέρους τομείς της έρευνας και η Μαρία Γκούτρα (για μία εβδομάδα), επίσης σταθεροί συνεργάτες διαφόρων ειδικοτήτων,⁵ πέντε (5) ομάδες φοιτητών Αρχαιολογίας, αποκλειστικώς σχεδόν από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων,⁶ καθώς και εργατοτεχνικό και βοηθητικό προσωπικό από οκτώ (8) συνολικώς άτομα.⁷

Οι ανασκαφικές και άλλες έρευνες και εργασίες του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κατά το 2012⁸ περιορίσθηκαν ουσιαστικά, λόγω βεβαρυμένου προγράμματος των ανασκαφών, στην περιοχή των Κανακίων, στη νοτιοδυτική ακτή της Σαλαμίνας, όπου από τον Σεπτέμβριο του 2000, αναδύεται, μέσα από τις συστηματικές

καφές, η πρωτεύουσα της νήσου κατά την ναιϊκή ανακτορική περίοδο, η έδρα δηλαδή, να με την Επική παράδοση, του ναυτικού δίδου των Αιακιδών και του Τελαμωνίου Αίαντος.

εκριμένα, οι ανασκαφικές και άλλες εργασίες του διενεργήθηκαν σε δύο (2) γειτονικά πεδία στην περιοχή των Κανακίων:

ήματα του ανωτέρου επιπέδου (στους Το-

Εικ. 1. Κανάκια, Μυκηναϊκή ακρόπολη. Κτήριο Δ. Άποψη του ανασκαφέντος τμήματος του κτηρίου, από τα βορειοανατολικά.

Εικ. 2. Κανάκια, ακρόπολη. Κτήριο Δ. Γενική άποψη του κτηρίου, μετά την τοποθέτηση προσωρινής περίφραξης γύρω από το ανασκαφέν τμήμα του (στα αριστερά), από τα δυτικά.

μείς Δ και Γ) της Μυκηναϊκής ανακτορικής ακρόπολης και στο συναπτόμενο πλάτωμα, σε μικρή απόσταση προς τα νοτιοανατολικά (θέση Πυργιακόνη), όπου, κατά την τελευταία πενταετία, αποκαλύπτεται ένα σημαντικότατο μνημειακό σύνολο της Ύστερης Μυκηναϊκής εποχής (των όψιμων χρόνων του 13ου αι. π.Χ.-αρχών του 12ου αι. π.Χ.), που αποτελείται από τύμβο-κενοτάφιο, σχετιζόμενο με χαμηλή, ακανόνιστη κυκλική εξέδρα, εντός περιβόλου με διακριβωμένη είσοδο από τα δυτικά, και ένα μεγάλο αυτόνομο λατρευτικό κτήριο, στον ίδιο άξονα και σε μικρή απόσταση δυτικό-

Εικ. 3. Κανάκια, ακρόπολη. Κτήριο Δ. Θραυσμένα αγγεία και άλλα ευρήματα επί του δαπέδου, στη νότια πλευρά του Δωματίου 7 (από τα βόρεια).

τερα, καθώς και ένα συναπτόμενο ιερό βράχου-τέμενος (το “τέμενος Αίαντος” της περίφημης Αθηναϊκής επιγραφής I.G. II, 2, 1035;) των Κλασικών-πρώιμων Ελληνιστικών χρόνων (5ου-πρώιμου 3ου αι. π.Χ.), ιδρυμένο πιθανότατα από τους Αθηναίους αμέσως μετά την προσάρτηση της Σαλαμίνας στο κράτος των Αθηνών, δηλ. 700 περίπου έτη μετά την εγκατάλειψη της ακρόπολης και του συγκροτήματος στο νοτιοανατολικό πλάτωμα, και προορισμένο για νεκρική λατρεία/ηρωολατρεία, σε ένα τοπίο φορτισμένο από μνήμες και λείψανα του Μυκηναϊκού παρελθόντος.

Όλα τα προς συντήρηση και αποκατάσταση κεραμικά ευρήματα, καθώς και τα μικροαντικείμενα, προϊστορικών και Κλασικών χρόνων, από τις ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες του 2012, μετά από επεξεργασία και ταξινόμηση στο Εργαστήριο της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής/Αποθηκευτικό χώρο της ΚΣΤ' Ε.Π.Κ.Α.⁹ σε τμήμα του κτηρίου της Δημοτικής Κοινότητας Σεληνίων του Δήμου Σαλαμίνας, μεταφέρθηκαν, με ευθύνη των ανασκαφών, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας στην Κούλουρη.

Το Εργαστήριο της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής στα Σελήνια Σαλαμίνας-βάση της ερευνητικής ομάδος εδώ και είκοσι (20) περίπου χρόνια, λειτουργεί, με άμεσα υπεύθυνη την Χρ. Μαραμπέα, καθ' όλη την διάρκεια της ερευνητικής περιόδου του 2012, ως χώρος καθαρισμού, καταγραφής και προκαταρκτικής μελέτης των κινητών ευρημάτων και χώρος πραγματοποίησης ασκήσεων για τους προπτυχιακούς φοιτητές, από τους υπευθύνους της ανασκαφής, περιλαμβανομένων και έξι (6) τρίωρων ειδικών σεμιναρίων (από τους Χρ. Μαραμπέα, Έ. Ρομποτή, Γ. Χαιρετάκη, Στ. Οικονομίδα και Ευ. Κρουστάλη).

Εικ. 4. Κανάκια, ακρόπολη. Κτήριο Δ. Λίθινος τριπήρας, με ρωγμές και άλλα ίχνη πυράκτωσης εξ αιτίας της έντασης της φωτιάς, πού κατέστρεψε τμήματα του κτηρίου.

Α. Η ανασκαφή στη Μυκηναϊκή ακρόπολη

Η Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Ι, δεύτερη σε σειρά εκτέλεσης κατά την ερευνητική περίοδο του 2012 και συνδυασμένη από ετών με επιφανειακή έρευνα στην ευρύτερη περιοχή, εξελίχθηκε¹⁰ στο διάσελο μεταξύ των δύο υψωμάτων, τα οποία συγκροτούν τον όγκο της παραλιακής Μυκηναϊκής ακρόπολης των Κανακίων.

Στην περιοχή του κεντρικού Κτηρίου Γ, συγκεκριμένα σε μικρό μακρόστενο χώρο της βόρειας πτέρυγας του (στη Ν. πλευρά του Τετραγώνου ΓΓ4), αφαιρέθηκε “λωρίδα” επίχωσης μέχρι του δαπέδου, η οποία περιείχε θραυσμένη κεραμεική και μία αμφικωνική χάνδρα από μελανό στεατίτη.

Κύριο πεδίο της ανασκαφικής έρευνας στο διάσελο αποτέλεσε το Κτήριο ή Κτηριακό Συγκρότημα Δ,¹¹ το οποίο αναπτύσσεται μεταξύ του μεγάλου Ανατολικού Συγκροτήματος και του κεντρικού Κτηρίου Γ (με τα οποία σχετίζεται άμεσα και είναι, ενδεχομένως, οργανι-

Εικ. 5. Κανάκια, ακρόπολη. Κτήριο Δ. Επιλεγμένα λίθινα εργαλεία.

κά συνδεδεμένο). Τμήματά του είχαν ανασκαφεί κατά το 2000 και ιδίως κατά το 2002.

Στην βόρεια πλευρά του Κτηρίου Δ (Εικ. 1-2), ερευνήθηκαν ανασκαφικά (με βάση την “Αμερικανική” εσχάρα του 2002) τρεις χώροι (Δωμ. 7, 8, 9), διαφορετικών διαστάσεων, γενικά ορθογώνιου-ακανόνιστου σχήματος, με μεγαλύτερο το Δωμ. 7 (Εικ. 3). Και οι τρεις βρέθηκαν καμένοι, ακριβώς όπως και τα Δωμάτια 2 και 3, παλαιότερα. Τα δάπεδά τους συνιστά ο φυσικός, ακατέργαστος εν πολλοίς, ασβεστολιθικός βράχος, ο οποίος φέρει, σε τμήματά του, έντονα ίχνη πυράκτωσης και αποσάθρωσης (όπως, άλλωστε, και κάποια από τα ευρεθέντα λίθινα εργαλεία, π.χ. στην Εικ. 4).

Κρίνοντας από το εμβαδόν, την εν γένει μορφή και το είδος του δαπέδου τους, καθώς και από άλλα στοιχεία, περιλαμβανομένων των κινητών ευρημάτων, οι χώροι αυτοί πρέπει να είχαν αποθηκευτική/βοηθητική λειτουργία. Χώροι ανάλογης μορφής και χρήσης έχουν ήδη αναγνωρισθεί στο Κτήριο ΙΑ του Ανατολικού Συγκροτήματος (1) και στο κύριο ηγεμονικό ενδιαίτημα, δηλ. στο Κτήριο Γ (2-3).

Στα πολυάριθμα κινητά ευρήματα, που σημειώθηκαν στα στρώματα καταστροφής και επί των δαπέδων των ανασκαφέντων χώρων, περιλαμβάνονται: Μεγάλη ποσότητα θραυσμένης κεραμεικής (όστρακα) της Υστεροελλαδικής ΙΙΙ Β-ΙΙΙ Γ: πρώιμης περιόδου, τρία (3) ακέραια ή σχεδόν ακέραια αγγεία (μαγειρική πρόχους, μαγειρική χύτρα με υψωμένη επίπεδη βάση και κωνικό ρυτό, εδώ στην Εικ. 3), εκατόν επτά (107) λίθινα εργαλεία διαφόρων ειδών και σφονδύλια (π.χ. Εικ. 5-7), τμήμα/άκρον χάλκινου οπέα, τέσσερα (4) πήλινα μικροαντικείμενα, τμήματα δύο πήλινων ανθρωπόμορφων ειδωλίων γνωστών τύπων και δύο (2) φιαλίδια από

Εικ. 6. Κανάκια, ακρόπολη. Κτήριο Δ. Επιλεγμένα λίθινα εργαλεία.

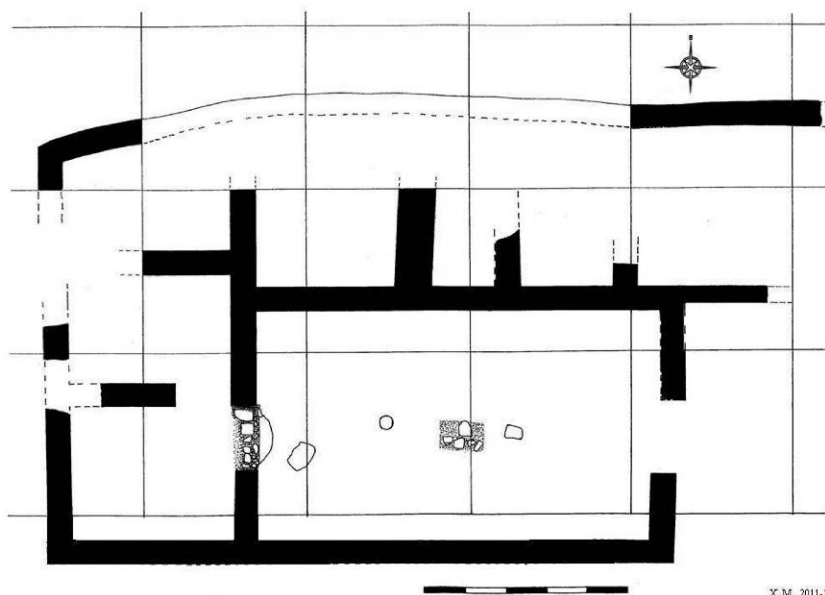
Εικ. 7. Κανάκια, ακρόπολη. Κτήριο Δ. Επιλεγμένα λίθινα εργαλεία.

κατεργασμένο όστρεο.

Ας σημειωθεί, τέλος, ότι όλη η ποσότητα χώματος, που προέκυψε από την ανασκαφή, κοσκινίστηκε, ενώ χρησιμοποιήθηκε και νεροκόσκινο (στην Εικ. 8), για τον εντοπισμό, μέσω επίπλευσης, σπόρων και άλλων οργανικών καταλοίπων.¹²

Β. Πυργιακόνι: Η ανασκαφή στην περιοχή του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου και του μεταγενεστέρου (Κλασικού) τεμένους

Η Πανεπιστημιακή Ανασκαφή II (πρώτη σε σειρά εκτέλεσης κατά το 2012),¹³ στο πλάτωμα στα νοτιοανα-

Εικ. 9. Πυργιακόνι. Κάτωψη του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου, μετά την ανασκαφή του 2012 (αποτύπωση: Χρ. Μαραμπέα, 2012). Κύριο λειτουργικό στοιχείο του: η μεγάλη υπόστυλη αίθουσα (“τράπεζα”), με τις δύο θύρες στον μακρό της άξονα (Α.-Δ.).

Εικ. 8. Κανάκια, ακρόπολη. Το νεροκόσκινο (water separation machine) της ανασκαφής του 2012.

τολικά της Μυκηναϊκής ακρόπολης (Πυργιακόνι), διενεργήθηκε, εκ παραλλήλου από δύο ομάδες, στην κεντρική περιοχή του Κλασικού-πρώιμου Ελληνιστικού τεμένους και στην έκταση του Υστερομυκηναϊκού λατρευτικού συγκροτήματος, του οποίου η εντατική ανασκαφική διερεύνηση άρχισε το 2011, αμέσως βορειώς της μεγάλης φυσικής εξέδρας (ιερού βράχου) του τεμένους.

Με την συνέχιση της ανασκαφής στην περιοχή του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου, αποκαλύφθηκε ο μακρός νότιος (εξωτερικός) τοίχος του κτηρίου σε όλο το μήκος του, στον άξονα Α.-Δ., με εξαίρεση ένα τμήμα του, εντελώς κατεστραμμένο, ίσως εξαιτίας έντονης νεροσυρμής, με κατεύθυνση προς τα βορειοδυτικά (Εικ. 9).

Άλλος τοίχος, πιθανότατα οριοθετικού και προστατευτικού χαρακτήρα, σε επαφή με την εξωτερική πλευρά του νοτίου τοίχου (στο ανατολικό μόνον τμήμα του), παρακολούθηθηκε με κατεύθυνση προς ανατολάς και φαίνεται ότι συνεχίζει μέχρι το δυτικό τμήμα του ορατού παχέος περιβόλου του μνημειακού τύμβου-κενοταφίου, απομονώνοντας έτσι το κτήριο από τα νότια.

Με την συστηματική ανασκαφή του 2012, επετεύχθη, επίσης, ο πλήρης καθαρισμός της μεγάλης υπόστυλης αίθουσας του κτηρίου, με εμβαδόν 60 τ.μ. περίπου και με

Εικ. 10. Πυργιακόνι. Άποψη του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου, μετά την ανασκαφή του 2012, από τα ανατολικά (φωτογρ. Α. Σέχου).

κεντρική ορθογώνια εστία, καθώς και του προθαλάμου της προς τα δυτικά (Εικ. 10-12). Η διαμπερής αυτή αίθουσα, πολύ μεγάλης χωρητικότητας και μία από τις μεγαλύτερες, σε ιεροπρεπές περιβάλλον, του Μυκηναϊκού κόσμου, φαίνεται ότι ήταν σχεδιασμένη για τις μαζικές συναθροίσεις και λατρευτικές συνεστιάσεις των προσκυνητών (όπως οι “Τράπεζες” των μοναστηριών ή οι αίθουσες μνημοσύνων), οι οποίοι θα έφθαναν εν πομπή από την ακρόπολη, με αποκλειστικό προορι-

Εικ. 11. Πυργιακόνι. Άποψη του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου, μετά την ανασκαφή του 2012, από τα δυτικά (φωτογρ. Α. Σέχου).

σμό τον τύμβο-κενοτάφιο, ευρισκόμενο σε μικρή απόσταση προς τα ανατολικά. Διαγράφεται σαφώς η πορεία των προσκυνητών προς και από τον τύμβο, που αναμφίβολα αποτελούσε το επίκεντρο της νεκρικής λατρείας.

Στα κινητά ευρήματα, πού εντοπίστηκαν στο στρώμα καταστροφής/εγκατάλειψης και επί των δαπέδων των ανασκαφέντων χώρων του κτηρίου, συγκαταλέγονται: Ποσότητες οστράκων αγγείων της Υστεροελλαδικής ΙΙΙ Β-ΙΙΙ Γ: πρώιμης περιόδου (Εικ. 13), περιλαμβανομένων και θραυσμάτων δύο Αιγινήτικων χυτροειδών αγγείων με σημεία κεραμέων, τέσσερα (4) λίθινα εργαλεία, ένας (1) πέλεκυς Νεολιθικού τύπου από τεφρό λίθο και τμήματα οστών ζώων και όστρεα, προφανώς υπολείμματα από τα γεύματα των τελευταίων προσκυνητών, λίγο πριν από την φυγή τους.

Στην περιοχή του Κλασικού-πρώιμου Ελληνιστικού τεμένους, το οποίο “καθιερώνεται” επτά (7) περίπου αιώνες μετά την έξοδο του πληθυσμού της Μυκηναϊκής ακρόπολης, δηλ. περί το 500 π.Χ., η ανασκαφή του 2012 εξελίχθηκε αποκλειστικώς στον Βόρειο Τομέα, συγκεκριμένα στην έκταση της φυσικής ασβεστολιθικής εξέδρας, πού αποτελεί, ως υψηλό επίπεδο, τον βασικό χώρο άσκησης της λατρείας.

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην αφαίρεση της εναπομείνας (από το 2010) επίχωσης στο εσωτερικό της βαθιάς φυσικής λεκάνης¹⁴ ή λάκκου (βόθρου) προσφορών στο δυτικό τμήμα της εξέδρας, συγκεκριμένα ενός “μάρτυρα” της παχειάς επίχωσης (σε 5 στρώματα), πλάτους 50 εκ., στο μέσον περίπου του λάκκου, στον άξονα Β.-Ν.

Ο λάκκος προσφορών (Εικ. 14), καθαρισμένος πλέον κατά το μεγαλύτερο μέρος του, ακανονίστου ελλειψοειδούς σχήματος, παρουσιάζει έντονα επικλινή πυθμένα, με κλίση προς τα ανατολικά, μέχρι του μέγιστου βάθους των 3 μ. περίπου, όπου διαμορφώνεται είδος χοάνης.

Η ανασκαφή του “μάρτυρα” απέδωσε άφθονη κεραμική (μελαμβαφή Αθηναϊκή, ακόσμητη, χονδροειδή/

Εικ. 12. Πυργιακόνι. Αποψη της μεγάλης υπόστυλης αίθουσας (“τράπεζας”) του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου, μετά την ανασκαφή του 2012, από τα δυτικά (φωτογρ. Α. Σέχου). Στο βάθος, προς τα ανατολικά, ο Μυκηναϊκός τύμβος-κενοτάφιο.

ημιχονδροειδή, θραύσματα κυψελών και κεράμων), ως απόρριψη, δηλ. υλικό του μπαζώματος του λάκκου, μετά την καταστροφή και αχρήστευση των λειτουργιών του τεμένους στον πρώιμο 3ο αι. π.Χ.

Σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε η αποκάλυψη μικρής κτιστής “βωμοειδούς” κατασκευής ή τράπεζας, τετραγώνου περίπου σχήματος (Εικ. 15), σε πολύ μικρή απόσταση στα βορειοανατολικά του λάκκου, εντός του κύριου λατρευτικού χώρου, στο υψηλότερο επίπεδο του βράχου, πού κλείνεται από καλοκτισμένο τοίχο/περίβολο σε σχήμα Γ, στα βόρεια και στα ανατολικά. Δίπλα της, στη δυτική πλευρά, και προφανώς άμεσα σχετιζόμενη, βρέθηκε πεσμένη μεγάλη μελαμβαφής φιάλη (κατώτερο τμήμα της, στην Εικ. 15), με εμπίεστη εσωτερική διακόσμηση από ανθέμια, του προχωρημένου 4ου αι. π.Χ. Άλλο τμήμα της, σε κομμάτια, είχε εντοπισθεί κατά την ανασκαφή του 2010, σε ελάχιστη από-

Εικ. 13. Πυργιακόνι, Μυκηναϊκό λατρευτικό κτήριο. Ευρήματα επί του δαπέδου στη νοτιοανατολική γωνία της μεγάλης υπόστυλης αίθουσας, από τα βόρεια.

σταση προς τα νότια, ώστε το αγγείο θα είναι δυνατόν σύντομα να αποκατασταθεί.

Με την επέκταση της ανασκαφής και του επιφανειακού καθαρισμού, κατά το 2012, στον Βόρειο Τομέα του Κλασικού τεμένους, αποκαλύφθηκαν μεγάλα τμήματα της επιφάνειας, κατά τόπους λείας ή ανώμαλης, της ασβεστολιθικής εξέδρας, με υπολείμματα, μάλιστα, μικρής κτιστής κλίμακας ανόδου στο μέσον, περίπου, της ηπίως επικλινούς βόρειας πλευράς της (Εικ. 16). Ο ιερός βράχος του τεμένους, όπως αποκαλύπτεται, επιβάλλεται πλέον, με την μορφή του, στον επισκέπτη.

Τέλος, εκ περισυλλογής από σημείο βορείως της φυσικής εξέδρας του τεμένους, προέρχεται τμήμα μικρού πήλινου αναθηματικού πλακιδίου (Εικ. 17), με ίχνη ανάγλυφης παράστασης στην μία πλευρά του. Πρόκειται για το πρώτο αντικείμενο του είδους αυτού, πού αναγνωρίζεται στο κεραμεικό υλικό από την εποχή λειτουργίας του Κλασικού ιερού.

Προστασία, συντήρηση και ανάδειξη μνημείων

Στο πλαίσιο του εξελισσόμενου κατ' έτος προγράμματος προστασίας, συντήρησης και ανάδειξης των ανασκαπτομένων μνημείων της περιοχής Κανακίων, έγιναν κατά το Φθινόπωρο του 2012 οι παρακάτω ενέργειες και εργασίες:

α) Τοποθέτηση πρόχειρης περίφραξης, από συνθετικό πλέγμα, γύρω από το ανασκαφέν βόρειο τμήμα του Κτηρίου Δ στην Μυκηναϊκή ακρόπολη (Εικ. 2).

β) Επεμβάσεις με σκοπό την προστασία/στερέωση τμημάτων τοίχων στην βόρεια πτέρυγα του κεντρικού ανακτορικού Κτηρίου Γ στην Μυκηναϊκή ακρόπολη.

γ) Κάλυψη δαπέδων, με φύλλα άκαυστης “σίτας” και λεπτό στρώμα χώματος, σε ανασκαφέντα τμήματα του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου και του βορείου τομέως του Κλασικού τεμένους στο Πυργιακόνι.

δ) Επιδιόρθωση/ανάταξη της προσωρινής περίφραξης (από συνθετικό πλέγμα) γύρω από την κτιστή κυκλωτερή κρήνη του Κλασικού τεμένους στο Πυργιακόνι.¹⁵

ε) Τοποθέτηση οριοθετικού/προστατευτικού σχοινοῦ γύρω από τον βαθύ λάκκο προσφορών, στο δυτικό τμή-

Εικ. 14. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Αποψη της φυσικής λεκάνης (λάκκου προσφορών), από τα νοτιοδυτικά, μετά την ανασκαφή του 2012.

μα της φυσικής ασβεστολιθικής εξέδρας του Κλασικού τεμένους στο Πυργιακόνι.¹⁶

στ) Κατάθεση, από τους συντηρητές της Πανεπιστημιακής ανασκαφής, στην ΚΣΤ' Ε.Π.Κ.Α. πρότασης-μελέτης προσωρινής κατάχωσης του εναγιστηρίου (ζεύγους συγκοινωνούντων τεχνητών ορυγμάτων) στην κορυφή του Μυκηναϊκού τύμβου-κενοταφίου στο Πυργιακόνι, με σκοπό την διατήρηση του σημαντικού αυτού αρχαιολογικού στοιχείου, μετά την διαπιστωθεί-

Εικ. 15. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Αποψη της μικρής κτιστής “βωμοειδούς” κατασκευής, πλησίον του λάκκου προσφορών, από τα βόρεια. Βάση μεγάλης μελαμβοφούς φιάλης, πεσμένη στη δυτική πλευρά της.

σα βάνουση (και “ανόητη”) λαθρανασκαφή σε τμήματα του βραχώδους (!) πυθμένα του κατά το Θέρος του 2012.¹⁷

ζ) Ολοκλήρωση από την αρχιτέκτονα Φωτ. Βλαχάκη, προς άμεση υποβολή στην 1η Ε.Β.Α., μελέτης αποκατάστασης-αναστήλωσης του κτιστού καμαρωτού Πρωτοβυζαντινού τάφου (“Τάφου Πάλλα”) στο Πυργιακόνι, προγραμματιζόμενη πλέον για το 2013.

Επιφανειακή έρευνα

Κατά το 2012 η επιφανειακή έρευνα σε τμήμα της νότιας Σαλαμίνας, συνδυαζόμενη προς την ανασκαφή της Μυκηναϊκής ακρόπολης, είχε μικρή διάρκεια και περιορίστηκε, λόγω άλλων αυξημένων υποχρεώσεων, σε επιλεγμένα τμήματα της περιοχής Κανακίων (εντός εκτάσεων του Δημοσίου).

Η κύρια επιφανειακή έρευνα εξελίχθηκε¹⁸ στο νοτιο-ανατολικό τμήμα της κοιλάδος των Κανακίων, σε επίπεδη έκταση και σε απόσταση από τον παραθεριστικό οικισμό, όπου αναγνωρίζονται πέντε (5) ή έξι (6) αρχαία τυμβοειδή εξάρματα, σε σειρά, στον άξονα Α.-Δ. (Τ.Ε. I – Τ.Ε. VI). Αμέσως δυτικώς της σειράς αυτής εντοπίζεται ισχυρός σχετικά περίβολος σε σχήμα Π, ενώ λίγο δυτικότερα παρακολουθείται ένας ακόμη (από μεγάλους κατεργασμένους λίθους), σε μήκος 26,50 μ., στον άξονα Β.-Ν., ο οποίος ενδεχομένως οριοθετεί από τα δυτικά την κάπως αναπεπταμένη περιοχή των εξαρμάτων. Στην περιοχή αυτή έγιναν με-

Εικ. 16. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Αποψη της ασβεστολιθικής λατρευτικής εξέδρας (ιερού βράχου) μετά τους εκτεταμένους καθαρισμούς του 2012, από τα βόρεια.

Εικ. 17. Πυργιακόνη, Κλασικό τέμενος. Πρόσθια όψη τμήματος πήλινου ανάγλυφου αναθηματικού πλακιδίου.

τρήσεις, φωτογραφήσεις και παρατηρήσεις. Δεν σημειώθηκαν επιφανειακά όστρακα αγγείων, πέρα από ελάχιστα (αδέσποτα) ιστορικών περιόδων.

Από τα πέντε βέβαια τυμβοειδή εξάρματα, τα τέσσερα είναι κυκλικής ή περίπου κυκλικής μορφής, ενώ ένα, σημαντικά μεγαλύτερο των άλλων (Τ.Ε. V), είναι ελλειψοειδούς μορφής. Η κρηπίδα τους συγκροτείται από μονή σειρά αργών λίθων, ως επί το πλείστον μεσαίου και μικρού μεγέθους. Οι διάμετροι των πρώτων τεσσάρων (από ανατολάς) είναι: 7,90 - 8,70 - 6,90 - 9,30 μ.

Η ακριβής χρονολόγηση των εντοπισθέντων τυμβοειδών εξαρμάτων δεν είναι επί του παρόντος δυνατή. Πρόκειται, σίγουρα, για πολύ αξιόλογο μνημειακό σύνολο στην ευρύτερη περιοχή της ακρόπολης των Κανακίων.

Περαιτέρω, η επιφανειακή έρευνα του 2012¹⁹ περιέλα-

Εικ. 18. Κανάκια, Στεφηλούκο. Επιλογή οστράκων Νεολιθικών αγγείων από την επιφανειακή περισυλλογή.

βε την Νεολιθική θέση επί υψώματος, στα βορειο-ανατολικά/ανατολικά της μεγάλης στροφής του δημόσιου δρόμου (στα “Σκουπίδια”), πρό της εισόδου στον οικισμό των Κανακίων, η οποία αναγνωρίστηκε κατά την διάρκεια της περυσινής επιφανειακής έρευνας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Η Νεολιθική εγκατάσταση εντοπίζεται στη νότια κλιτύ βραχώδους υψώματος (ακρόπολης), στην ανατολική πλευρά της κοιλάδος των Κανακίων, το οποίο χωρίζει το νοτιοανατολικό τμήμα της από την περιοχή με την πηγή, γνωστή ως Στεφηλούκο, σε πτύχωση του Ακάμαντος.

Η εκ νέου όδευση στην περιοχή της Νεολιθικής εγκατάστασης (στο εξής θέση Στεφηλούκο) υπαγορεύθηκε από την ανάγκη περαιτέρω εκτίμησης των ορατών επιφανειακών στοιχείων και τεκμηρίωσης του χαρακτήρα της θέσης, εντός του διαπιστωθέντος πλέγματος των Νεολιθικών θέσεων (“χωριών”) στην περιοχή των Κανακίων, όπου παρατηρείται η αρχαιότερη πληθυσμιακή πυκνωση και οικιστική δραστηριότητα στη Σαλαμίνα.

Επιβεβαιώθηκε απόλυτα ότι όλα, σχεδόν, τα επιφανειακά όστρακα στην θέση Στεφηλούκο ανάγονται στον ευρύ ορίζοντα της Νεώτερης - Τελικής Νεολιθικής εποχής (5η-4η χιλιετία π.Χ.). Πρόκειται, αναμφισβήτητα, για την σημαντικότερη, μέχρι στιγμής γνωστή, Νεολιθική οικιστική εγκατάσταση στη νήσο, σε προνομιούχο σημείο, με προφανή εμπλοκή των κατοίκων της (των πρώτων κατοίκων των Κανακίων) στην γεωρ-

Εικ. 19. Κανάκια, Στεφηλούκο. Νεολιθικά λίθινα εργαλεία και όστρακα από την επιφανειακή περισυλλογή.

γική, κτηνοτροφική και αλιευτική/ναυτική δραστηριότητα.

Η επιφανειακή περισυλλογή στην θέση, επιλεκτικού χαρακτήρα, απέδωσε σημαντικά ευρήματα: 64 θραύσματα αγγείων τριών διαφορετικών κεραμικών κατηγοριών (ερυθρής στιλβωτής, γκριζας/μελανής στιλβω-

τής και ακόσμητης χονδροειδούς/ημιχονδροειδούς κεραμικής, Εικ. 18), 20 λίθινα εργαλεία και μικροαντικείμενα, ανάμεσά τους και πέλεκυς από πρασινωπό λίθο, μήκους 4,5 εκ., καθώς και 2 όστρεα του ευρύτατα χρησιμοποιούμενου είδους *Spondylus Gaedecus* (Εικ. 19).

Γιάννος Γ. Λώλος

*Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Σημειώσεις

1. Εκπροσωπούμενης δια της αρχαιολόγου Κας Ανδρομάχης Καπετανοπούλου, η οποία συνόδευσε, μαζί με την αρχαιολόγο Κα Άντα Κάττουλα, και την Προϊσταμένη της Εφορείας Κα Στέλλα Χρυσουλάκη κατά την επίσκεψή της στους χώρους των ανασκαφών στα Κανάκια, στις 25.10.2012.

2. Εκπροσωπούμενης δια των αρχαιολόγων Κας Ελ. Βολτυράκη και Κας Μ. Μαργώνη.

3. Με δεδομένο το ζωνρό και έμπρακτο ενδιαφέρον του Δημάρχου Σαλαμίνας κ. Γιάννη Τσαβαρή και σύσσωμου του Δημοτικού Συμβουλίου.

4. Επί πρωτανείας του Καθηγητή κ. Τριαντάφυλλου Αλμπάνη και επί θητείας του Καθηγητή κ. Ισαάκ Λαγαρή, ως Αντιπρυτάνεως Οικονομικών. Περαιτέρω, ευγνωμόνως αναγνωρίζεται και η πρόσφατη οικονομική ενίσχυση (grant) του προγράμματος συντήρησης των κεραμικών ευρημάτων της ανασκαφής του 2012 και προηγούμενων ετών (“Conservation of Pottery from Mycenaean Salamis”) από το Institute for Aegean Prehistory (INSTAP), με έγκριση από 27.2.2013.

5. Γ. Μακρής, Σ. Λώλος, Κ. Βασιλειάδης, Μ. Βενάκη, Δ. Μαρσινοπούλου, Κ. Ξενικάκης, Ν. Γαβριήλ, Κ. Μπαϊραμίδου, Φ. Βλαχάκη, Α. Κύρου και Δ. Αρτέμης.

6. Γ. Αθανασιάδου, Μ. Αλεξοπούλου, Α. Αναγνωστοπούλου, Μ. Βαϊλάκη, Α. Βαρδάκου, Ι. Βάσση, Θ. Διαμαντοπούλου, Ν. Ζερβού, Η. Κατσής, Β. Κατσιγιαννοπούλου, Β. Κίτσου, Α. Λέων, Ε. Μακρυγιώργου, Θ. Μακρυπίδου, Ε. Μπάριμα, Α. Μπιλίτου, Δ. Νίκα, Ζ. Νικόλα, Δ. Πανταζή, Σ.-Α. Παπαδοπούλου, Γ. Πεταρούδα, Α. Πετρίδου, Μ. Ράπτη, Ε. Σδράλη, Μ. Σιαμπλή, Ν. Σιμιτζή, Σ. Σοφρά, Αικ. Σπυράτου, Δ. Φατεσίδου, Β. Χολέβα. Επίσης στο πλαίσιο των διεθνών συνεργασιών της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας, η Franziska Lehmann (πτυχιούχος του Πανεπιστημίου Humboldt, για διάστημα τριών εβδομάδων) και η Mandy Patricia Rielo (δευτεροετής φοιτήτρια του ιδίου Πανεπιστημίου, για διάστημα δύο εβδομάδων), υπό την άμεση εκπαιδευτική ευθύνη της Έφης Ρομποτή και των ανασκαφών, με κάλυψη των εξόδων μετακίνησης και διαμονής (και των τριών) στο φιλικό περιβάλλον του ξενοδοχείου “Βοτσαλάκια” του Αχιλλέα Βλάχου, στα Σελήνια Σαλαμίνας, από το Τμήμα Μορφωτικών Υποθέσεων της Γερμανικής Πρεσβείας των Αθηνών (ανώτερα στελέχη της οποίας επισκέφθηκαν τον χώρο των ανασκαφών).

7. Γ. Αγαϊζί, Σπ. Αγαϊζί, Α. Σέχου, Α. Μουσταφά, Φ. Ξυπολί-

του, Γ. Ε. Τσουλέας, Γ. Ι. Τσουλέας, Ελ. Μαραμπέα.

8. Εκτενείς περιλήψεις, στην Αγγλική, των εκθέσεων των ανασκαφών για τα αποτελέσματα των ανασκαφικών και επιφανειακών ερευνών στην περιοχή Κανακίων κατά το 2010 και 2011 δημοσιεύονται, με ευθύνη της Καθηγήτριας Catherine Morgan, στην ετήσια κοινή ηλεκτρονική έκδοση *Archaeological Reports* και *B.C.H.*

9. Παραχωρηθέντα στο Υπουργείο Πολιτισμού, για τις ανάγκες της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας, από τον Δήμο Αμπελακίων (επί δημαρχίας Μάριου Τραυλού).

10. Σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση υπ’ αριθμ. ΥΠΑΙΘΠΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΕΞΕΙΟΔΘ/85429/953, από 27.8.2012.

11. Για εκτενέστερη πραγμάτευση και συζήτηση, από την Χριστίνα Μαραμπέα, των δεδομένων από την ανασκαφή του Κτηρίου Δ, βλ. Μέρος Β’ της παρούσας έκθεσης.

12. Το νεροκόσκινο της ανασκαφής του 2012 σχεδιάστηκε από την Χρ. Μαραμπέα, κατασκευάστηκε με δεξιοτήτα από τον αρχιτεχνίτη μας Γκένσι Χαντέρι, με την χρησιμοποίηση δύο μεταλλικών βαρελιών, τα οποία προσέφερε ευγενώς στην ανασκαφή ο Καπετάν-Πέτρος Δριτσάκος, από την εταιρεία “Ναυπηγεία Κυνοσούρας Α.Ε.”, με την φιλική μεσολάβηση του Μιχάλη Χατζηνικολάου.

13. Σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση υπ’ αριθμ. ΥΠΑΙΘΠΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΕΞΕΙΟΔΘ/85435/954, από 27.8.2012.

14. Της “Γκρόπας”, όπως συνηθίζουμε να την λέμε, στην διάλεκτο της ιδιαίτερης πατρίδας των εργατοτεχνιτών της ανασκαφής (βλ. και παλαιό τοπωνύμιο “Γκρόπιζα”).

15. Νέες ζημιές προκλήθηκαν στην προσωρινή περιφράξη τον Φεβρουάριο του 2013 εξ αιτίας της εισβολής αγελάδων.

16. Το πρώτο σχοινί, από συνθετικό υλικό, εκλάπη λίγο καιρό μετά την τοποθέτησή του...

17. Νέα λαθρανασκαφή, μετά από παραβίαση του συρματοπλέγματος της περιφράξης του τύμβου, στον βραχώδη πυθμένα του μεγαλύτερου ορύγματος (στις 2.3.2013).

18. Μετά από προτροπή και υπόδειξη του Ευάγγελου Κρουστάλη, αρχαιολόγου (Μ.Α.), υποψ. διδάκτορα Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

19. Με την συμμετοχή των Γ. Λώλου, Χρ. Μαραμπέα και Ευ. Κρουστάλη.

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 2012

Μέρος Β΄

Το Κτήριο Δ στη Μυκηναϊκή ακρόπολη των Κανακίων

της

Χριστίνας Μαραμπέα

Εισαγωγή

Κατά τον Οκτώβριο του 2012 η ανασκαφή στη Μυκηναϊκή ακρόπολη εξελίχθηκε στο Κτήριο Δ, μεταξύ του Ανατολικού Συγκροτήματος και του Κτηρίου Γ, στο κεντρικό περίπου τμήμα του διασέλου που συνδέει τα δύο υψώματα της ακρόπολης (Εικ. 1). Το Κτήριο Δ ερευνήθηκε προκαταρκτικά το 2000 (χώροι 1-2), ενώ μεγάλο μέρος της κάτοψής του απεκαλύφθη το 2002 και ανεσκάφησαν 4 χώροι (χώροι 2-3-5-6). Συμπληρωματικές εργασίες στο δωμάτιο 3 έγιναν κατά την ανασκαφή του 2003. Από τους ερευνηθέντες χώρους, ο υπ' αρ. 1 συνιστά τμήμα τεθλασμένου διαδρόμου, στον άξονα περίπου Α.-Δ., δηλαδή από το Κτήριο Δ προς το Ανατολικό Συγκρότημα, και συγκεκριμένα προς την θύρα, όπως υπολογίζεται, του εσωτερικού τριγώνου της πύλης. Τα υπόλοιπα δωμάτια (υπ' αρ. 2-3-5-6, συνολικού εμβαδού 53 τ.μ. περίπου) ερμηνεύονται, με βάση την αρχιτεκτονική και τα ευρή-

ματά τους,¹ ως αποθηκευτικοί χώροι (βλ. παρακάτω). Από αυτά, τα υπ' αρ. 2 και 3 ήταν κατεστραμμένα από φωτιά. Ο χώρος 4, με εμβαδόν 36 τ.μ. περίπου, δεν έχει ακόμη ανασκαφεί και εάν είναι ενιαίος, χωρίς δηλαδή εγκαρσίους, τότε συνιστά το μεγαλύτερο χώρο του Κτηρίου. Το όριο του κτηρίου προς νότον συνιστά ο Ν. τοίχος των χώρων 3-4-6, ο οποίος αποκαλύφθηκε κατά την ανασκαφή του 2002, με έντονες αλλοιώσεις στην πορεία του.

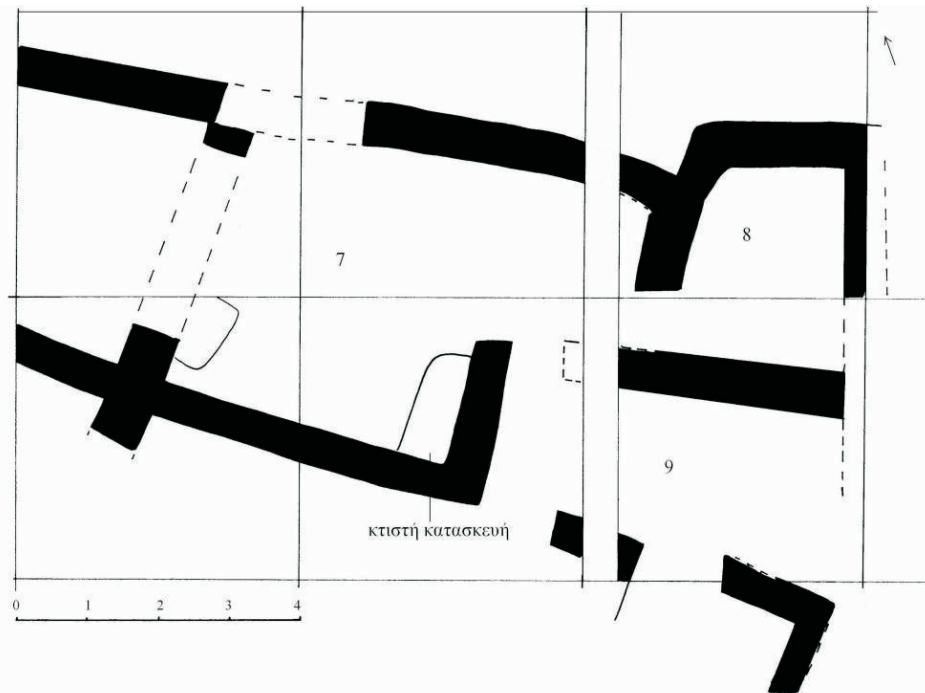
Η ανασκαφή του 2012

Η ανασκαφική έρευνα εστίασε στο βόρειο τμήμα του Κτηρίου Δ, με σημείο αφετηρίας τη διαγραφόμενη θύρα στο βόρειο τοίχο του δωματίου 3,² στοιχείο που σηματοδοτούσε την ύπαρξη και άλλων χώρων. Πράγματι, εντοπίστηκαν και ανεσκάφησαν πλήρως τρεις επιπλέον χώροι (υπ' αρ. 7-9), οι οποίοι αναπτύσσονται σε χώρο διαστάσεων 4,50-6,50 μ. στον άξονα Β.-Ν. x 9-10,50 μ. στον άξονα Α.-Δ., συνδέονται μεταξύ τους μέσω θυρών, χωρίς λίθινα κατώφλια,³ και φαίνεται να συνιστούν το όριο του κτηρίου προς βορράν (Εικ. 2-3).

Το Κτήριο Δ είναι προσαρμοσμένο στο φυσικό ανάγλυφο της περιοχής, με αποτέλεσμα οι χώροι 5 και 7 κυρίως να βρίσκονται σε ελαφρώς χαμηλότερο επίπεδο.⁴ Όπως και στην περίπτωση των παλαιότερα ανεσκαμμένων χώρων 2-3-5-6, οι χώροι 7-9 έχουν ως δάπεδο το φυσικό βράχο, η επιφάνεια του οποίου δεν έχει υποστεί ιδιαίτερη διαμόρφωση: στο χώρο 7 είναι αρκετά ομαλός, ενώ στους χώρους 8-9 ανώμαλος, με πτώση (βύθισμα) στη Β. πλευρά του χώρου 8, όπως και στην περίπτωση του δωματίου 3. Επιπλέ-

Εικ. 1. Κανάκια. Κάτοψη των κτηρίων επί της ακροπολέως μετά την ανασκαφή του 2011. Στο κέντρο, το Κτήριο Δ πριν από την ανασκαφή του 2012.

Εικ. 2. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ. Κάτοψη του αποκαλυφθέντος Β. τμήματος (2012).

ον, όπως στα δωμάτια 2-3, οι τρεις νέοι χώροι έφεραν, έντονα σε σημεία, ίχνη καταστροφής από φωτιά.

Η συγκεκριμένη θέση του κτηρίου επί του διασέλου δεν ευνοεί τη συγκράτηση των επιχώσεων και αυτό επιβεβαιώθηκε από το μικρό ύψος διατήρησης των τοίχων (1-2 στρώσεις). Υπολείμματα πηλοκονιάματος που εντοπίστηκαν σε σημεία (κυρίως στο χώρο 9) υποδεικνύουν την αρχική εσωτερική επάλειψη των τοίχων. Μία κτιστή συμπαγής κατασκευή, ορθογωνίου περίπου σχήματος, διαστάσεων 0,80 x 1,30 μ., μεγ. ύψους 0,45 μ., εντοπίστηκε στη Ν.Α. γωνία του χώρου 7,⁵ ενώ στη Ν.Δ. γωνία του ίδιου δωματίου απεκαλύφθη ρηχή λαξευτή λεκάνη (γούρνα) στο φυσικό

Εικ. 3. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ. Αποψη του αποκαλυφθέντος Β. τμήματος (2012).

βράχο, διαστάσεων 0,95 x 0,55 μ., μεγ. βάθους 0,17 μ. (Εικ. 4-5). Στα παλαιότερα ανεσκαμμένα δωμάτια, χαμηλή κτιστή κατασκευή είχε αποκαλυφθεί στη Ν.Δ. γωνία του μικρού δωματίου 2, ενώ στο βόρειο τοίχο του χώρου 6 εντοπίστηκε πλάκα εργασίας. Ομοίως, οκτώ (8) πλάκες προέρχονται από το βύθισμα του βορείου τμήματος του δωματίου 3, οι οποίες ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν ως βάσεις για την τοποθέτηση αγγείων(;) στην ανώμαλη επιφάνεια του φυσικού βράχου.

Επί των δαπέδων των χώρων (φυσικού βράχου) σημειώθηκε μεγάλος αριθμός λίθινων αντικειμένων, τα οποία προστίθενται σε εκείνα από τα άλλα δωμάτια, καθώς και ποσότητα κεραμεικής. Ειδικότερα, όσον αφορά στα λίθινα, εντοπίστηκαν αντικείμενα και εργαλεία σχετιζόμενα με την κρούση, τη σύνθλιψη, την τριβή, την κοπή, το ακόνισμα χάλκινων, το γνέσιμο (Εικ. 6-7).⁶

Η κεραμική που ανασύρθηκε από τα δάπεδα των χώρων περιλαμβάνει λεπτά και χονδροειδή αγγεία, καθώς και μέρος ασαμίνθου (Εικ. 8),⁷ πλησίον της λαξευτής λεκάνης του δωματίου 7.⁸ Αντιπροσωπεύονται πολλά σχήματα, χωρίς να διακρίνεται μέχρι στιγμής, κάποια ιδιαίτερη επικράτηση. Όπως και κατά τα προηγούμενα έτη, μεγάλος ήταν ο αριθμός των αγγείων, κατασκευασμένων από μαγειρικό πηλό και προερχομένων αποκλειστικώς από την Αίγινα, όπως στην περίπτωση του Ανατολικού Συγκροτήματος,⁹ αλλά και του ανασκαπτόμενου Κτηρίου Γ.¹⁰ Αναγνωρίζονται χυτροειδή αγγεία (Εικ. 9), λεκάνες (Εικ. 10) και πιθοειδή με δύο οριζόντιες κυλινδρικές λαβές, ενώ σημειώθηκε και το πρώτο ακέραιο παράδειγμα μαγειρικής πρόχου (Εικ. 11). Το αγγείο μάλιστα της Εικ. 9 διατηρεί ίχνη από την κατασκευή του με κολλήσεις και το τελείωμα ή την τελική επεξεργασία με περιστρεφόμενη κινητική ενέργεια.¹¹ Τα ίχνη των κολλήσεων δεν εξομαλύνθηκαν προφανώς λόγω του μικρού

Εικ. 4. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ. Αποψη του χώρου 7, με την κτιστή κατασκευή (στα αριστερά) και τη λαξευτή λεκάνη, από βορράν.

μεγέθους του αγγείου (ύψους 14,5 εκ.) και του στενού στομίου του (διαμέτρου 6,8 εκ.), υποδεικνύοντας έναν ενδεχομένως σταθερό τρόπο κατασκευής αγγείων αυτού του είδους.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την ανασκαφή του 2012 δεν εντοπίστηκαν σημεία κεραμέων σε Αιγινήτικα αγγεία. Ο αριθμός των μαγειρικών αγγείων δεν μπορεί προς το παρόν να υπολογισθεί, καθώς η ανασκαφή του Κτηρίου Δ, όπως και του Κτηρίου Γ, είναι ακόμη υπό εξέλιξη. Στο γειτονικό Ανατολικό Συγκρότημα, με 40 περίπου χώρους, εντοπίστηκαν 186 περίπου Αιγινήτικα μαγειρικά αγγεία (με διαφορετικό βαθμό διατήρησης), 22 από τα οποία έφεραν σημεία κεραμέων.¹²

Τρία πώματα, μικρής διαμέτρου, από τα δωμάτια 8-9,

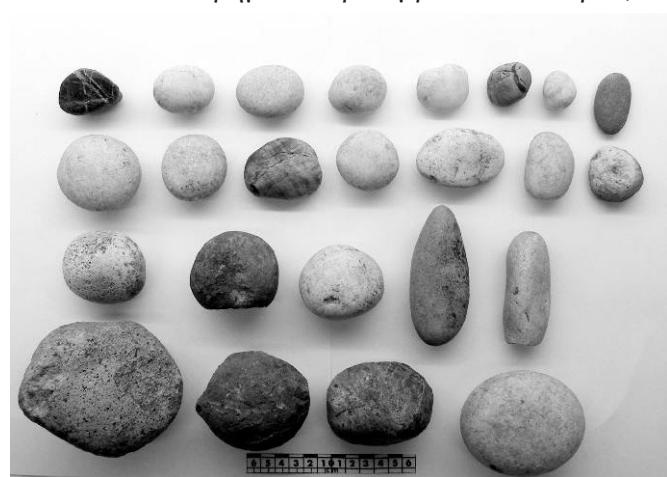

Εικ. 6. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ. Λίθινα σφονδύλια και βάρη και πήλινο σφονδύλι (τελευταίο).

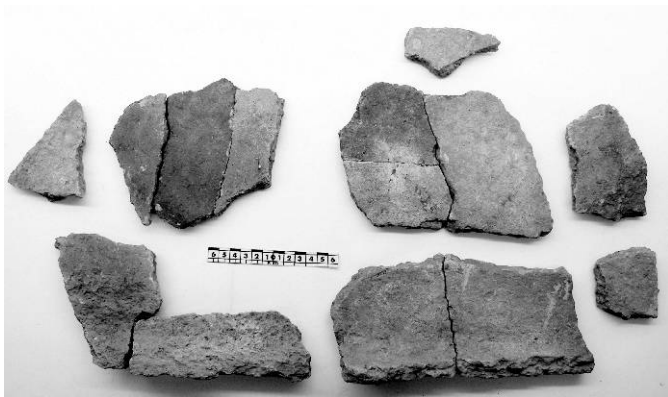

Εικ. 5. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ. Αποψη της λαξευτής λεκάνης του δωματίου 7, από βορράν.

υπολογίζεται ότι ανήκουν σε ψευδόστομους αμφορείς του εμπορικού τύπου, οι οποίοι όμως δεν διατηρήθηκαν στους χώρους.¹³ Στα υπόλοιπα σχήματα περιλαμβάνονται αμφορείς/υδρίες/πρόχοι, κύλικες, σκύφοι, λεκάνες, σκυφοκρατήρες, κάλαθοι, το πρώτο σχεδόν ακέραιο παράδειγμα κωνικού ρυτού¹⁴ και διάφορα πιθοειδή αγγεία. Ο χρονολογικός ορίζοντας της καταστροφής των δωματίων μπορεί να ασφάλεια να τοποθετηθεί στην αρχή της ΥΕ III Γ: πρώιμης (φάσης 1), σύμφωνα με τη μαρτυρία των σκύφων και γραπτών κυλίκων,¹⁵ και πρέπει να ανταποκρίνεται στην εκκένωση των κτηρίων κατά τη φάση της εγκατάλειψής τους. Σε αντίθετη περίπτωση, θα ήταν αναμενόμενη η εκκαθάριση και εκ νέου χρησιμοποίησή τους, που θα είχε χρονολογικό αντίκτυπο στην κεραμική. Στα υπόλοιπα ευρήματα περιλαμβάνονται όστρεα, λί-

Εικ. 7. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ, Β. πτέρυγα. Λίθινα αντικείμενα και εργαλεία.

Εικ. 8. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ, χώρος 7. Θραύσματα ασαμίνθου πλησίον της λαξευτής λεκάνης.

γα οστρέινα και πήλινα αντικείμενα και ένα χάλκινο αντικείμενο (οπεύς). Από τα όστρεα που συνελήγησαν στις επιχώσεις τα περισσότερα ήταν εδώδιμα ή χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή εργαλείων και κοσμημάτων (π.χ. *arca noae*, *spondylus gaederopus*, *pinna nobilis*, πορφύρα, οικ. *cerithiidae*), άλλα ήταν αμιγώς υπολείμματα τροφής (π.χ. πεταλίδες, *chamelea gallina*, οικ. *trochidae*, οικ. *veneridae*, χερσαία σαλιγκάρια), ενώ λίγα είχαν αποκλειστική χρήση στην κατασκευή κοσμημάτων (π.χ. *conus mediterraneus*, *luria lurida*).¹⁶

Πρώτα συμπεράσματα

Λαμβάνοντας υπ' όψιν την αρχιτεκτονική μορφή και το περιεχόμενο, οι χώροι 7-9 (όπως και οι 2, 3, 5, 6) θα πρέπει να θεωρηθούν αποθήκες για είδη πρώτης ανάγκης και όχι για πολύτιμα αντικείμενα, χωρίς να μπορεί να αποκλεισθεί εντελώς η συμπληρωματική χρήση τους ως χώρων εργασίας σχετιζόμενων με τα αποθηκευμένα προϊόντα/αντικείμενα. Θεωρώ ότι η επιλογή χρησιμοποίησης του φυσικού βράχου ως δα-

Εικ. 10. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ, χώρος 7. Θραύσμα χονδροειδούς λεκάνης, με τοξωτή λαβή στο χείλος, από την Αίγινα.

Εικ. 9. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ, χώρος 7. Μόνωτο μαγειρικό αγγείο, από την Αίγινα.

πέδου δεν αντανακλά κατ' ανάγκην μίαν υποδεέστερη μορφή αρχιτεκτονικής οργάνωσης, η οποία θα είχε αναγκαστικά αντίκτυπο και στο επίπεδο (*status*) των δραστηριοτήτων που ελάμβαναν χώραν. Εάν δεχθούμε ότι η προοριζόμενη χρήση ενός χώρου επηρεάζει την αρχιτεκτονική μορφή του (περισσότερο από το αντίστροφο),¹⁷ τότε θα μπορούσαμε να δούμε αυτήν την επιλογή ως σκόπιμη δημιουργία δροσερού περιβάλλοντος εντός του αρχιτεκτονικού σχεδίου του ανωτέρου και επισημότερου επιπέδου της ακρόπολης.

Η φωτιά που σάρωσε τα δωμάτια δυστυχώς εξαφάνισε κυριολεκτικά τυχόν οργανικά υπολείμματα (προϊόντων),¹⁸ αν και υπάρχουν ενδείξεις ότι οι ένοικοι των χώρων μπόρεσαν να αποσπάσουν μέρος του περιεχομένου τους. Ενδεικτικό προς τούτο είναι το σύνολο των ακονών που εντοπίστηκαν στα 3 δωμάτια της ανασκαφής του 2012 και στο δωμάτιο 3 κατά το παρελθόν (συνολικά 14 παραδείγματα) και η ταυτόχρονη απουσία χάλκινων αντικειμένων, πλην ενός οπέα. Επιπλέον, η φυσική διάβρωση της περιοχής, λόγω της προς βορράν κλίσης του εδάφους, ήταν ιδιαίτερα αισθητή στη

Εικ. 11. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ, χώρος 7. Αιγινήτικη μαγειρική πρόχους μετά τη συντήρηση.

βόρεια πλευρά του δωματίου 7, με την υποχώρηση τμήματος του υπολογιζόμενου βορείου τοίχου του κτηρίου και την επακόλουθη απώλεια μέρους του περιεχομένου του δωματίου.¹⁹

Οι μόνιμες κατασκευές που σημειώθηκαν στο δωμάτιο 7 συμβάλλουν στην αναγνώριση της προαναφερόμενης χρήσης τους: η κτιστή κατασκευή στη Ν.Α. (Εικ. 4) γωνία έφερε έντονα ίχνη πυράς, ενώ στην άνω επιφάνειά της διατηρήθηκε σφηνωμένο πόδι χύτρας, προκαλώντας εύλογους συνειρμούς για την αιτία και την ένταση της πυρκαγιάς. Στην άλλη (Ν.Δ.) γωνία, η λαξευτή στο φυσικό βράχο μακρόστενη λεκάνη (Εικ. 5) θα πρέπει με βεβαιότητα να συσχετισθεί με τα κομμάτια ασάμινθου που βρέθηκαν δίπλα της. Προβάλλει λογική η εκτίμηση ότι η ασάμινθος θα ήταν αρχικά τοποθετημένη εντός της λαξευτής λεκάνης για την καλύτερη στερέωσή της, σε μόνιμη κατά κάποιον τρόπο τοποθέτηση.²⁰ Σε αντίθεση προς την άλλη μόνιμη ασάμινθο που έχει αποκαλυφθεί, βυθισμένη στο δάπεδο του προθαλάμου της βορείας εισόδου του Κτηρίου Γ και που προοριζόταν για το πλύσιμο των εισερχομένων προτού προωθηθούν, μέσω της φυλασσόμενης βορείας εισόδου, στο εσωτερικό του κτηρίου, η ασάμινθος του χώρου 7 προοριζόταν για την (προσωρινή) αποθήκευση προϊόντων, κατά το παράδειγμα άλλων στα κτήρια της ακρόπολης.²¹

Συμπερασματικά, το Κτήριο Δ φαίνεται ότι είχε συστηματική αποθηκευτική/βοηθητική χρήση, σχετιζόμενη με είδη πρώτης ανάγκης που παράγονταν από τις γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες της περιοχής. Η ύπαρξη βεβαίως του φυσικού βράχου ως δαπέδου και η επακόλουθη υγρασία που θα επέφερε αποκλείει ή περιορίζει την αποθήκευση ευπαθών

προϊόντων εκτός πήλινων ή δερμάτινων δοχείων, ενώ αντίθετα ευνοεί τη διατήρηση προϊόντων σε δροσερό περιβάλλον.

Τοποθετώντας το Κτήριο Δ στον ευρύτερο χώρο της ακρόπολης, προκειμένου να αναζητηθεί ο χαρακτήρας της αποθήκευσης και της χρήσης των χώρων του, σημειώνεται ότι βρίσκεται ανάμεσα στο Κτήριο Γ, με τους κατεξοχήν χώρους κατοικίας, και το πυλαίο τμήμα του Ανατολικού Συγκροτήματος, στο οποίο υπολογίζεται ότι κατέληγε και από το οποίο διοχετευόταν ο βασικός όγκος των συναλλαγών.²² Η διαφαινόμενη πρακτική της αποθήκευσης και της επιτέλεσης εργασιών δεν περιορίζεται στο εν λόγω κτήριο. Αποθηκευτικοί/βοηθητικοί χώροι έχουν αναγνωρισθεί και στα άλλα κτήρια της ακρόπολης (στο Κτήριο Γ και στο Ανατολικό Συγκρότημα), όμως η λειτουργία αυτή προβάλλει επιτακτικότερη στο Κτήριο Δ κυρίως λόγω της ενιαίας και επαναλαμβανόμενης μορφής των χώρων, με βασικό χαρακτηριστικό το δάπεδο από φυσικό βράχο. Αντίθετα, στο (μεγαλύτερο) Κτήριο Γ δύο μόνο χώροι έχουν τέτοιας μορφής δάπεδο.

Είναι εύλογη η υπόθεση ότι ένα μέρος τουλάχιστον των προϊόντων που αποθηκεύονταν στο Κτήριο Δ (αγγεία και είδη πρώτης ανάγκης) και των εργασιών που ενδεχομένως επιτελούνταν (π.χ. κατεργασία σιτηρών, ακόνισμα χάλκινων εργαλείων, υφαντική κ.ά.) απευθύνονταν στους ενοίκους των κτηρίων του ανώτερου επιπέδου της ακρόπολης. Η περίπτωση αποθήκευσης με σκοπό την αναδιανομή στον πληθυσμό της ακρόπολης ή ακόμη και στην περιφέρεια παραμένει ισχυρή, δεν μπορεί όμως σε αυτή τη φάση να αποδειχθεί, καθώς δεν έχει ερευνηθεί ανασκαφικά όλη η ακρόπολη.

Χριστίνα Μαραμπέα

*Διδάκτωρ Αρχαιολογίας,
Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Σαλαμίνας*

Σημειώσεις

1. Για το ρόλο της αρχιτεκτονικής στην ερμηνεία κτηρίων βλ. π.χ. Τουρναβίτου 1996, 31-32.
2. Του “δωματίου των τριπτήρων”, όπως συμβατικά ονομάστηκε, λόγω του μεγάλου αριθμού (63) τριπτήρων που σημειώθηκαν.
3. Εάν υπήρχαν αρχικά κατώφλια, θα ήταν ξύλινα.

4. Πρβλ. τη διάταξη σε δύο επίπεδα, λόγω της μορφολογίας του φυσικού βράχου, της Οικίας Π στο λόφο της Παναγίας στις Μυκίνες (Mylonas Shear 1987, 27).
5. Βλ. αντίστοιχες κατασκευές στο Κτήριο Γ: στο νότιο μέγαρο (2 περιπτώσεις) και στο δωμάτιο βορείως του βορείου μεγάρου.

6. Περισσότερα από 240 λίθινα εργαλεία και αντικείμενα (π.χ. τριπτήρες, σφύρες, ακόνες, μυλόλιθοι, σφονδύλια, τριβεία, λεπίδες οψιανού, ύπεροι κ.ά.) έχουν συνολικά εντοπισθεί στο Κτήριο Δ. Ειδικότερα, από το Κτήριο Δ (πλην του άσκαφου χώρου 4) προέρχονται 48 συνολικά σφονδύλια (45 λίθινα και 3 πήλινα), σε αναλογία 1 σφονδύλι ανά 2,6 έως 3 τ.μ. Όλα τα παραδείγματα, πλην ενός-δύο, πληρούν τις προϋποθέσεις που έχουν τεθεί για τη χρήση τους ως εξαρτήματα του αδραχτιού: διάμετρος βάσης μεγαλύτερη από 2 εκ., βάρος μεγαλύτερο από 8-10 γραμμ. (Barber 1991, 51-52. Carrington Smith 1992, 674, 685). Πρβλ. την περίπτωση των Νιχωριών και της Μάλθης, όπου η κλωστική αναγνωρίζεται ως σημαντική απασχόληση και η διασπορά των σφονδυλίων είναι 1 ανά 30 τ.μ. στην πρώτη περίπτωση και 1 ανά 32 τ.μ. στη δεύτερη (Carrington Smith 1992, 675).

7. Η ασάμινθος αυτή έρχεται να προστεθεί στα πολλά παραδείγματα που έχουν ανασυρθεί από τις επιχώσεις των ανασκαπτόμενων κτηρίων, βλ. και Μαραμπέα 2010β, 149-150. Μεγάλος αριθμός ασαμίνθων αναφέρεται και στο υλικό από το Κοντοπήγαδο Αλίμου, με αξιοσημείωτη διαβάθμιση στο μέγεθος (Καζά-Παπαγεωργίου-Καρδαμάκη 2011, 218-220). Στη Σαλαμίνα οι ασάμινθοι απαντούν σε μεγάλο μέγεθος, με οριζόντιες λαβές, όταν διατηρούνται. Δεν έχουν εντοπισθεί ακόμη θραύσματα τοιχωμάτων σκαφιδίων με απόφυση-λαβή στη στενή πλευρά (τύπος “μεσαιάς και μικκύλης ασαμίνθου” στον Άλιμο), που απαντούν και στο Φρέαρ 2 στην Οδό Καβαλλότι 4, νοτίως της Ακροπόλεως των Αθηνών (κάρδοπος, κατά την Παντελίδου 1975, 119; Αρ. 40, 122, 191, Πίν. 59 β).

8. Θραύσματα ασαμίνθου έχουν αναγνωρισθεί και στο υλικό από το δωμάτιο 2.

9. Μαραμπέα 2010β, 217, 219-220.

10. Κατά τον Β. Lis (2012, 194), τα Αιγινήτικα μαγειρικά αγγεία ήταν πιθανότατα κατάλληλα για ένα μόνο είδος φαγητού, γεγονός που εξηγεί εν μέρει την ιδιαίτερη διάδοσή τους. Η άποψη αυτή μάλλον δεν βρίσκει πρόσφορο έδαφος στην περίπτωση των Κανακίων, εφόσον θα περιόριζε επικίνδυνα την δίαιτα των κατοίκων της ακρόπολης.

11. Η άποψη περί τροχήλατων (wheel-made) Αιγινήτικων αγγείων που μου αποδίδεται από τον Β. Lis (2012, 144) δεν υπάρχει στη διδακτορική διατριβή μου (την οποία επικαλείται). Αντίθετα, αναφέρω ότι τα αγγεία φαίνεται να κατασκευάζονται με κολλήσεις και να μορφοποιούνται ή να ολοκληρώνονται με τη βοήθεια περιστροφικής κίνησης (wheel-coiled/fashioned), στις περιπτώσεις που διατηρούνται σχετικά ίχνη στις επιφάνειες (Marabea 2010 α, 12. Μαραμπέα 2010β, 171-173. Μαραμπέα 2011, 13). Σημειώνω όμως ότι στην περίπτωση του Ανατολικού Συγκροτήματος υπάρχουν παραδείγματα στα οποία δεν είναι εμφανή (μακροσκοπικά) τα ίχνη κατασκευής, λόγω της εξαιρετικά επιμελούς τελικής διαμόρφωσης των αγγείων.

12. Μαραμπέα 2010β, Παράρτημα 4. Ο αριθμητικός υπολογισμός των μαγειρικών αγγείων του Ανατολικού Συγκροτήματος και η ποσοστιαία κατανομή των σημείων κεραμέων

που επιχειρήθηκε από τον Β. Lis (2012, 165-166) δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, καθώς ο υπολογιζόμενος, από τη γράφουσα, αριθμός των αγγείων (186), επί τη βάση μίας σειράς παραμέτρων (Μαραμπέα 2010β, 107-110), μετετράπη παραδόξως σε 186 τμήματα αγγείων. Τα τμήματα αυτά ο Β. Lis υπολογίζει ότι προέρχονται από 30 περίπου αγγεία, με βάση την υποτιθέμενη διατήρηση του χείλους κατά 20% και την επίσης υποτιθέμενη ύπαρξη 150 τμημάτων αγγείων με χείλος. Με τα αποτελέσματα αυτά, θεωρεί στη συνέχεια ότι πάνω από τα μισά Αιγινήτικα αγγεία έχουν σημεία κεραμέων. Στην πραγματικότητα, το ποσοστό κυμαίνεται γύρω στο 12-15%.

13. Εκτός από την έμμεση μαρτυρία των πωμάτων, κατά την ανασκαφή του 2002 ακέραιος ψευδόστομος αμφορέας του εμπορικού τύπου εντοπίστηκε στη Β.Α. γωνία του δωματίου 3 (βλ. Lolos 2009, 43-44, Fig. 22), ενώ το ψευδοστόμιο (με διάμ. δίσκου 5,5 εκ.) άλλου παραδείγματος σημειώθηκε κατά την παρακολούθηση του ανατολικού τοίχου του δωματίου 5 (βλ. Συνοπτικό Κατάλογο της 11ης.10.2002).

14. Από το περιβάλλον που σημειώθηκε το παράδειγμα του κωνικού ρυτού προκρίνεται η χρήση του ως χωνιού (για τις χρήσεις των ρυτών σε διαφορετικά περιβάλλοντα, βλ. Koehl 2006, 277-350).

15. Η συντήρηση της κεραμεικής θα προσφέρει περαιτέρω στοιχεία για την καταστροφή των χώρων.

16. Για τις χρήσεις των οστρέων βλ. Βεροπουλίδου 2011, Παράρτημα, 527-541.

17. Π.χ. Kent 1990, 2. Rapoport 1990, 11.

18. Στο νεροκόσκινο (water separation machine) που λειτουργήσε παράλληλα με την ανασκαφή δεν εντοπίστηκε κανένα οργανικό υπόλειμμα, γεγονός που είναι ενδεικτικό για τη σφοδρότητα της φωτιάς.

19. Η διάβρωση επιβεβαιώθηκε και ανασκαφικά, εφόσον το τεφρομέλανο στρώμα της καταστροφής στο Β. τμήμα του δωματίου είχε αντικατασταθεί από το επιφανειακό στρώμα, μετά την υποχώρηση του Β. τοίχου.

20. Μπορούμε να υπολογίσουμε το μέγεθος του πυθμένα της ασαμίνθου, βάσει των διαστάσεων της γούρνας (0,95 x 0,55 μ.), γεγονός που υποδεικνύει ότι οι διαστάσεις της στο ύψος του περιχειλώματος (μήκος και πλάτος) θα ήταν μεγαλύτερες.

21. Μαραμπέα 2010β, 268-269. Πρβλ. την ενσωματωμένη στο δάπεδο ασάμινθο (διαστ. 1 x 0,40 x 0,30 μ.) στο δωμάτιο Γ του Κτηρίου Π στη Θήβα, η οποία εντοπίστηκε μαζί με κεραμεική, ακόνες, τριπτήρες και μυλόλιθους (Πιτερός 1981, 191, Πίν. 120 α) και τις ασαμίνθους στις αποθήκες 1 α και 17 στην Οικία του Τάφου των Τριπόδων στις Μυκίνες, με ανάμεικτη κεραμεική και εργαλεία, που υπολογίζεται ότι χρησιμοποιήθηκαν για την αποθήκευση δημητριακών και καρπών (Ωνάσογλου 1995, 107, 79, 142).

22. Μαραμπέα 2010β, 252.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Barber, E. J. W. 1991: *Prehistoric Textiles: The Development of Cloth in the Neolithic and Bronze Ages with Special Reference to the Aegean*, Princeton University Press.
- Βεροπουλίδου, Ρ. 2011: *Όστρεα από τους οικισμούς του Θερμαϊκού Κόλπου. Ανασυνθέτοντας την κατανάλωση των μαλακίων στη Νεολιθική και την Εποχή του Χαλκού*, Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Carrington Smith, J. 1992: "Spinning and Weaving Equipment", στο W. A. McDonald και N. C. Wilkie (επιμ. έκδ.), *Excavations at Nichoria in Southern Greece, Volume II, The Bronze Age Occupation*, The University of Minnesota Press, Minneapolis, 674-711.
- Καζά-Παπαγεωργίου, Κ. και Ε. Καρδαμάκη 2011: "Η κεραμική", στο Κ. Καζά-Παπαγεωργίου, "Κοντοπήγαδο Αλίμου Αττικής. Οικισμός των ΠΕ και ΥΕ χρόνων και ΥΕ εργαστηριακή εγκατάσταση", *Αρχαιολογική Εφημερίς* 150, 209-221.
- Kent, S. 1990: "Activities areas and architecture: an interdisciplinary view of the relationship between use of space and domestic built environments", στο S. Kent (επιμ. έκδ.), *Domestic architecture and the use of space, An interdisciplinary cross-cultural study*, Cambridge University Press, 1-8.
- Koehl, R. 2006: *Aegean Bronze Age Rhyta*, INSTAP Academic Press, Philadelphia, Pennsylvania.
- Lis, B. 2012: *Late Bronze Age Cooking Pots from Mitrou and Their Change in the Light of Socio-Economic Transformations*, Unpublished Ph.D. thesis, Institute of Archaeology and Ethnology, Polish Academy of Sciences, Warsaw.
- Lolos, Y. 2009: "Salamis ca. 1200 B.C.: Connections with Cyprus and the East", στο E. Borgna και P. Cassola Guida (επιμ. έκδ.), *From the Aegean to the Adriatic: social organisations, modes of exchange and interaction in the Post-palatial Times (12th -11th c. B.C.)*, *International Workshop, 1 - 2 December 2006*, Università di Udine, Dipartimento di Storia e Tutela dei Beni Culturali, 29-45.
- Marabea, Chr. 2010α: "Study and Publication of Pottery from Mycenaean Salamis IV, Progress Report for 2009", *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 4, 10-12.
- Μαραμπέα, Χρ. 2010β: *Το Ανατολικό Κτηριακό Συγκρότημα ΙΑ-ΙΒ-ΙΔ στη Μυκηναϊκή ακρόπολη στα Κανάκια Σαλαμίνας: Περιεχόμενο και λειτουργία*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (<http://thesis.ekt.gr/21813>).
- Μαραμπέα, Χρ. 2011: "Το Ανατολικό Κτηριακό Συγκρότημα στη Μυκηναϊκή Ακρόπολη στα Κανάκια Σαλαμίνας: Γενική Θεώρηση", *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 5, 10-17.
- Mylonas Shear, I. 1987: *The Panagia Houses at Mycenae*, The University Museum, University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Παντελίδου, Μ. 1975: *Αι Προϊστορικά Αθήναι*, Διατριβή επί διδακτορία, Αθήναι.
- Πιτερός, Χ. 1981: "Οδός Οιδίποδος 1", *ΑΔ* 36, Β'1, Χρονικά, 191.
- Rapoport, A. 1990: "Systems of activities and systems of settings", στο S. Kent (επιμ. έκδ.), *Domestic architecture and the use of space, An interdisciplinary cross-cultural study*, Cambridge University Press, 9-20.
- Τουρναβίτου, Ι. 1996: "Ιδιωτικός βίος και κρατικός τομέας στο τέλος της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στις Μυκήνες – η άποψη της αρχιτεκτονικής", *Αριάδνη* 8, 1996, 31-64.
- Ωνάσογλου, Α. 1995: *Η Οικία του Τάφου των Τριπόδων στις Μυκήνες*, Βιβλιοθήκη της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, Αρ. 147, Αθήναι.

CONSERVATION OF MYCENAEAN POTTERY FROM KANAKIA, SALAMIS (2012)

by

Yannos G. Lolos

Conservation-work, with INSTAP funding, of Late Mycenaean pottery from the 2010-2011 excavations of the University of Ioannina at Kanakia, Salamis, was carried out at the Archaeological Museum of Salamis in Spring-Summer 2012.

Three experienced conservators were involved in the aforementioned work: Mr Kostas Vassileiadis (M.A.), Mrs Margarita Venaki and Mrs Despoina Marsinopoulou, using established methods and techniques in pottery conservation (see their reports on previous work in the *Akamas* Newsletter, Nos. 4-5).

A series of drawings of reconstructed Mycenaean vases were executed during the same period by Mr Stavros Oikonomidis, archaeologist (Ph.D. candidate). Mr Kostas Xenikakis has been responsible for the final photographing of the new vases.

Besides the author, Dr Christina Marabea, Assistant Director of the University of Ioannina Excavations in Salamis, has been involved in the recording and preliminary study of the new ceramic material, supplementing earlier work on the characterization and distribution of pottery at the site.

A large quantity of sherds and fragmentary vases of Late Mycenaean date from Kanakia were handled by our

conservators in 2012.

They come from destruction/abandonment layers in areas of the north wing of the main palatial building (Building Gamma) on the acropolis of Kanakia and also in the anteroom and pillar-hall of the large cult-building, closely associated with a Mycenaean tumulus-cenotaph, and certainly intended for congregations and ritual feasts, at the site of Pyrgiakoni, southeast of the coastal acropolis (on this new building see the articles by Y. G. Lolos and C. Marabea, in the *Akamas* Newsletter, No. 6, 2012). They fall, on the whole, within the Late Helladic III B-IIIC Early range.

In the large group of pots (or parts of pots), which were cleaned, conserved and mended/reconstructed in 2012, are included: cooking vessels of coarse and semi-coarse Aeginetan fabric (tripod cooking pots, cooking jars with flat base, basins, a lid); coarse ware stirrup jars; and finer plain and decorated vases of various types (kylikes, deep bowls, deep bowl-krater, a spouted kalathos, amphoras and other closed shapes, and a flask FS 189, the first example of its kind to be identified among the ceramic material from the large compounds on the Kanakia acropolis).

Fig. 1a. Kanakia, acropolis. Flask.

Fig. 1b. Kanakia, acropolis. Flask (drawing).

Fig. 2a. Pyrgiakoni. Plain kylix.

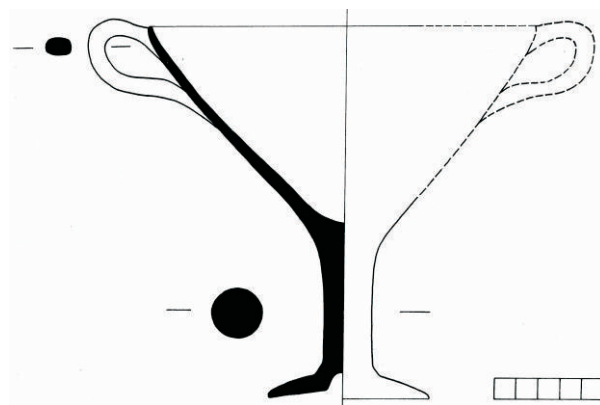

Fig. 2b. Pyrgiakoni. Plain kylix (drawing).

A selection of LH III B-III C Early vases, fully or partly reconstructed in 2012, is shown in Figs. 1-6.

Since 2011, the systematic excavation of the new Late Mycenaean Building at Pyrgiakoni has been yielding pottery closely comparable to that from the Eastern and other complexes on the neighbouring acropolis.

With regard to its purpose, the predominance of cooking and drinking pots among the material from its anteroom and large pillar-hall, taken together with its special architecture and other contextual evidence, may be claimed to highlight its function as a building used for ritual meals within the context of cult practiced by the population of the acropolis at the ad-

jacent cenotaph or *heroon*.

As happened in the past (cf. INSTAP funding of C. Marabea's research work in 2006-2007), conservation and documentation of pottery from the Mycenaean urban centre at Kanakia received a considerable boost in 2012 thanks to INSTAP support, gratefully acknowledged here by the author, and certainly widening the prospects for Mycenaean pottery studies with regard to Salamis and the Saronic Gulf, only recently promoted through programmes of petrographic and chemical analyses of fabrics from this area (most recently through the on-going E.U. NARNIA programme).

Yannos G. Lolos

*Professor of Prehistoric Archaeology,
University of Ioannina*

Fig. 3a. Kanakia, acropolis. Spouted Kalathos.

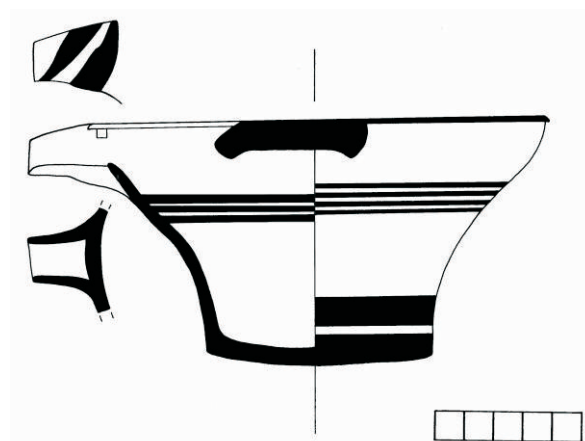

Fig. 3b. Kanakia, acropolis. Spouted kalathos (drawing).

Fig. 4a. Pyrgiakoni. Small jug.

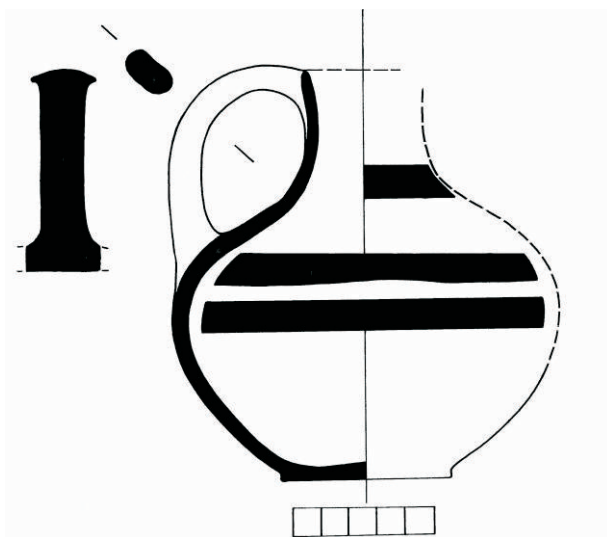

Fig. 4b. Pyrgiakoni. Small jug (drawing).

Fig. 5a. Pyrgiakoni. Plain carinated kylix.

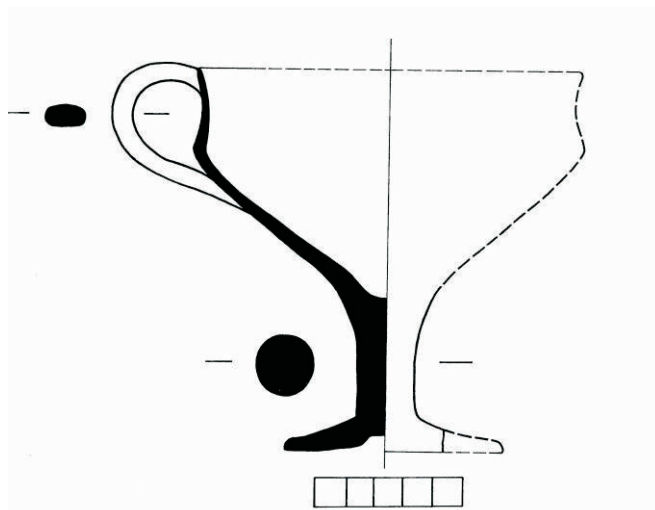

Fig. 5b. Pyrgiakoni. Plain carinated kylix (drawing).

Fig. 6a. Pyrgiakoni. One-handed cooking jar.

Fig. 6b. Pyrgiakoni. Small alabastron.

ΕΝΣΦΡΑΓΙΣΤΟ ΠΗΛΙΝΟ ΛΟΥΤΗΡΙΟ ΑΠΟ ΤΟ ΑΜΠΕΛΑΚΙ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ

του

Γιάννη Χαιρετάκη

Οι ανασκαφές σωστικού χαρακτήρα, που έχουν διενεργηθεί στο Αμπελάκι της Σαλαμίνας κατά τις τελευταίες δεκαετίες από τη Δρα Ιφιγένεια Δεκουλάκου, έχουν φέρει στο φως σημαντικά κατάλοιπα της πόλης των ιστορικών χρόνων, όπως τμήματα του τείχους, εργαστήρια και οικίες.¹ Στο πλαίσιο συντήρησης, καταγραφής και μελέτης του αρχαιολογικού υλικού από τις ανασκαφές αυτές αναγνωρίστηκαν τμήματα πήλινων λουτηρίων, ένα δείγμα των οποίων παρουσιάζεται εδώ.

Το τμήμα λουτηρίου (Εικ. 1-3) προέρχεται από απορριμματική διαδικασία που αναγνωρίστηκε στο ανασκαφικό τετράγωνο 10, στο Οικόπεδο Ζούγρη στη νότια κλιτύ της χερσονήσου της Πούντας στο Αμπελάκι.² Η απορριμματική αυτή πρακτική, που τοποθετείται χρονικά στη δεκαετία 260-250 π.Χ., αποτελεί μέρος μίας οργανωμένης και γενικότερης εκκαθάρισης της περιοχής, με σκοπό την κατασκευή οικιών σύμφωνα με ένα νέο πολεοδομικό σχεδιασμό. Η ανοικοδόμηση των οικιών αυτών αποτελεί ένδειξη για την ανάγκη στέγασης μεγαλύτερου αριθμού κατοίκων στην πόλη μετά τον Χρεμωνίδειο πόλεμο (267-261 π.Χ.) ή τον πόλεμο κατά του Αλεξάνδρου, του γιου του Κρατερού (253/252 π.Χ.), ίσως υπό τον φόβο νέων απειλών.

Εικ. 1. Αμπελάκι, Οικ. Ζούγρη. Τμήμα πήλινου λουτηρίου.

Τα λουτήρια ή περιρραντήρια είναι βαθιές λεκάνες επάνω σε υψηλή κυλινδρική βάση. Αναφορές για το σχήμα τους δίνουν ο Ησύχιος, ο Πausanίας (X 26.9) και ο Πολυδεύκης (*Ονομαστικόν* IV 183, VII 167, X 46 και X 78), ο οποίος προσφέρει και την περιγραφή: “λουτήριον και ύπόστατον”, διαχωρίζοντας δηλαδή το αγγείο σε δύο τμήματα, αυτά της βάσης και της λεκάνης. Παρατηρείται, ωστόσο, ότι τα λίθινα ήταν κατασκευασμένα από δύο μέρη, ενώ αντίθετα τα πήλινα ήταν ενιαία³ (Εικ. 4).

Το λουτήριο από το Οικόπεδο Ζούγρη είναι προϊόν Κορινθιακού εργαστηρίου, έχει καμπύλο σώμα και χείλος με σχεδόν επίπεδη άνω επιφάνεια που κάμπτεται και στρέφει προς τα κάτω.⁴ Στην εξωτερική του κατακόρυφη επιφάνεια το χείλος διακοσμείται με δύο αυλακώσεις, ενώ στην άνω επιφάνεια φέρει δύο σφραγίσματα, στο εξής Α1 και Α2 (Εικ. 2-3). Το σφράγισμα Α1 έχει σχήμα φύλλου κισσού, μέγιστων διαστάσεων 2,8 x 2,5 εκ. μέσα στο οποίο εγγράφεται το γράμμα Κ. Το σφράγισμα Α2 διαστάσεων 3 x 3,5 εκ., ενδέχεται να ήταν όμοιο με το Α1, ωστόσο μάλλον από λάθος κατά τη σφράγιση φαίνεται ελαφρώς πλατύτερο. Στο εσωτερικό του είναι ορατή κάθετη κεραία, ενδεχομένως από το γράμμα Κ.

Τα σφραγίσματα αυτά παρουσιάζουν μεγάλες ομοιότητες με τα σφραγίσματα αμφορέων του Κορινθιακού αμφορέα τύπου Β, στους οποίους σφραγίσματα σχήματος τριγωνικού ή φύλλου κισσού είναι συνηθισμένα.⁵ Ένα δείγμα αυτού του τύπου προέρχεται και από τη Σαλαμίνα, στο οποίο εικονίζεται το γράμμα Α μέσα στο οποίο εγγράφεται μικρός αμφορέας (Εικ. 5). Γράμματα στα σφραγίσματα στους Κορινθιακούς αμφορείς τύπου Β είναι πολύ συχνά και αποτελούν είτε μεμονωμένα γράμματα, είτε συνδυασμούς και μονογράμματα. Το γράμμα Κ απαντά σε δύο κυκλικά σφραγίσματα στις Κεγχρεές, το λιμάνι της Κορίνθου στον Σαρωνικό κόλπο.⁶

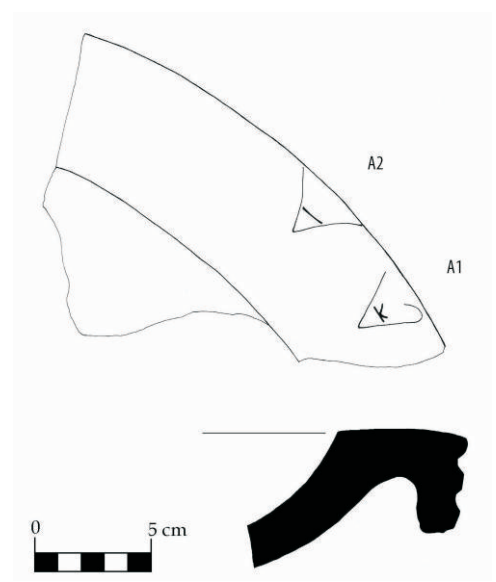

Εικ. 2. Αμπελάκι, Οικ. Ζούγρη. Λεπτομέρεια των σφραγισμάτων του λουτηρίου της Εικ. 1.

Κατά την C. G. Koehler, που έχει μελετήσει τους αμφορείς αυτού του τύπου, τα γράμματα σχετίζονται με σημεία αναγνώρισης των κεραμέων ή με μονάδες μέτρησης, ενώ τα ίδια τα σφραγίσματα ίσως αποτελούν σημεία ιδιοκτησίας των κεραμέων, ή κάποιο άλλο άγνωστο χαρακτηριστικό.

Η παρουσία όμοιων σφραγισμάτων σε αμφορείς και λουτήρια δεν είναι συνηθισμένη, παραδίδεται όμως μία περίπτωση όπου όμοιοι ρόδακες αποτυπώνονται σε χείλη λουτηρίων και στη βάση λαβής αμφορέα από την Κόρινθο⁷ που χρονολογούνται γύρω στο 500 π.Χ. Το γεγονός αυτό, προφανώς, δηλώνει ότι λουτήρια και αμφορείς κατασκευάζονταν στα ίδια εργαστήρια. Ανάλογη φαίνεται να είναι η σχέση των Κορινθιακών αμφορέων τύπου Β με το λουτήριο της Σαλαμίνας. Οι Κορινθιακοί αμφορείς στους οποίους έχουν αναγνωριστεί σφραγίσματα τριγωνικού σχήματος ή φύλλου κισσού χρονολογούνται στο πρώτο τέταρτο του 3ου αι. π.Χ., ενώ ευρύτερη χρονολόγηση δίνεται για τα κυκλικά σφραγίσματα στις Κεγχρεές με το γράμμα Κ, που τοποθετούνται στο τελευταίο τρίτο του 4ου με τις αρχές του 3ου αι. π.Χ. Επομένως, η χρονολόγηση του λουτηρίου της Σαλαμίνας, στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. με τις αρχές του 3ου αι. π.Χ. θα πρέπει να θεωρηθεί ασφαλής.

Σχετικά με την ονομασία και τον διαχωρισμό των λέξεων λουτήριο και περιρραντήριο, οι μελετητές δεν καταλήγουν σε συμφωνία. Ο D. Amyx⁸ πρότεινε τη χρήση της λέξης “περιρραντήριο” για τα σκεύη που

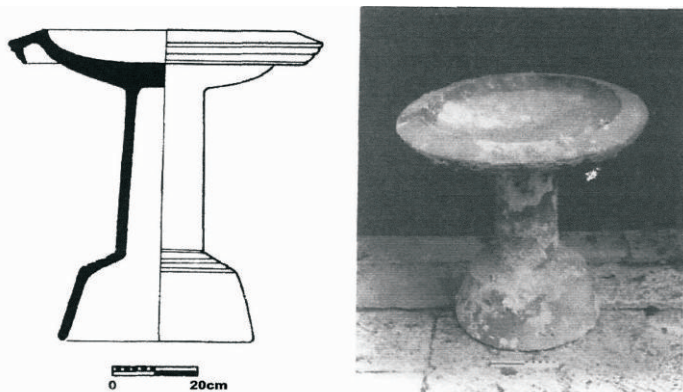

Εικ. 3. Αμπελάκι, Οικ. Ζούγρη. Τμήμα πήλινου λουτηρίου (σχέδιο).

βρίσκονται σε ιερά και τη λέξη “λουτήριο” για τα σκεύη που βρίσκονται σε οικίες. Έκτοτε, ωστόσο, δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στη χρήση του σκεύους αυτού και στην παρουσία του σε συγκεκριμένα σύνολα. Τη διαφορετική χρήση θεωρούν επίσης ως κριτήριο οι E. Πουπάκη, C. E. Atkins και H. Pimpl,⁹ ενώ η K. M. Swinford θεωρεί ότι η διάκριση αυτή δεν έχει στην ουσία μεγάλη σημασία.¹⁰

Λουτήρια ή περιρραντήρια, είναι γνωστά από χαλκό, λίθο και πηλό. Σε πολλές περιπτώσεις, όταν αυτά βρίσκονται σε ιερά, φέρουν αναθηματικές επιγραφές. Από τη Σαλαμίνα προέρχονται και λίθινα περιρραντήρια, και αναφέρεται ενδεικτικά τμήμα λίθινου περιρραντηρίου (Εικ. 6), το οποίο κατά τα Ελληνιστικά χρόνια χρησιμοποιήθηκε ως ταφικό σήμα.¹¹

Τα πήλινα λουτήρια παρουσιάζουν μεγάλη διαφοροποίηση ως προς την διακόσμηση που φέρουν και η αντιπροσωπευτικότερη μελέτη για τα Κορινθιακά λουτήρια γίνεται από τον M. Iozzo.¹² Η διακόσμησή τους μπορεί να διακριθεί σε τρεις βασικές κατηγορίες. Η πρώτη αφορά σε αφηγηματικές σκηνές, οι οποίες καταλαμβάνουν συνήθως το τμήμα του μετώπου της βάσης τους ή το χείλος και ανήκουν χρονολογικά στον 7ο και 6ο αι. π.Χ. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει λουτήρια με αναθηματικές επιγραφές στην άνω επιφάνεια του χείλους και αντιπροσωπεύεται από λίγα δείγματα. Η τρίτη περιλαμβάνει λουτήρια στην άνω επιφάνεια ή στην κατακόρυφη συνήθως αυλακωτή επιφάνεια του χείλους των οποίων

Εικ. 4. Πήλινο λουτήριο από ναυάγιο στην Αδριατική θάλασσα (δεξιά) και σχέδιο του ίδιου (αριστερά) (Radic 1988, Tab. 1).

υπάρχουν έκτυπα κοσμήματα (κυμάτια, τρίγωνα, πλοχομοί, μαϊάνδροι), είτε σε παράταξη, είτε αυτόνομα, όπως ρόδακες και ανθέμια κάποτε και μαζί με πηνία,¹³ σε ένα χρονικό πλαίσιο από τα μέσα του βου ως και τον 4ο αι. π.Χ. Κάποτε φέρουν γραπτή διακόσμηση, σύνθετη ή πιο απλή, όπως ταινίες. Τα υστερότερα λουτήρια δεν φέρουν κάποιο διακοσμητικό θέμα και παρουσιάζουν την τυποποιημένη μορφή του χείλους με τις αυλακώσεις. Τέλος, το ενσφράγιστο λουτήριο από τη Σαλαμίνα φαίνεται ότι αποτελεί μοναδικό δείγμα της πρώιμης Ελληνιστικής περιόδου και σχετίζεται άμεσα με την παραγωγή των Κορινθιακών αμφορέων.

Σχετικά με τη χρήση των λουτηρίων –περιρραντηρίων,

Εικ. 6. Βάση λίθινου περιρραντηρίου, σε δεύτερη χρήση ως ταφικό σήμα, 250-200 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας.

Εικ. 5. Αμπελάκι, οικ. Ζούργη. Ενσφράγιστη λαβή σε Κορινθιακό αμφορέα τύπου Β.

έχουν προταθεί κατά καιρούς διάφορες ερμηνείες που σχετίζονται με τον τόπο εύρεσής τους. Λουτήρια έχουν εντοπιστεί σε ιερά, σε πλοία και σε οικίες. Για τη χρήση τους στα ιερά και την απαραίτητη συμβολική τελετουργία, αντλούμε πληροφορίες από τις αρχαίες πηγές, όπου τονίζεται το πλύσιμο πριν από την είσοδο σε ιερό χώρο για την απομάκρυνση μιάσματος. Σε αυτή την περίπτωση, δηλαδή, το περιρραντήριο έχει το ρόλο μίας μικρής δεξαμενής με αγιασμένο νερό.¹⁴ Η χρήση των σκευών αυτών στα πλοία έχει συσχετιστεί με τελετουργικές πρακτικές που λάμβαναν χώρα είτε πριν από τον απόπλου, είτε κατά τον πλου.¹⁵

Στο πλαίσιο του οίκου η χρήση των λουτηρίων δεν είναι μονοδιάστατη. Η τελετουργική χρήση τους μέσα σε μία οικία σχετίζεται με το πλύσιμο του βρέφους μετά τη γέννησή του, με το πλύσιμο του νεκρού σώματος κατά τη διάρκεια των ταφικών προετοιμασιών, αλλά και του ίδιου του σπιτιού που έχει μολυνθεί από μία γέννηση, ένα θάνατο ή από μιάσμα. Πολύ συχνά, όμως, τα σκεύη αυτά εξυπηρετούσαν καθημερινές ανάγκες των ανθρώπων, όπως το πλύσιμο ρούχων, το ζύμωμα ψωμιού κ.λπ. Για παράδειγμα, στην ερυθρόμορφη κυρίως αγγειογραφία, εικονίζονται άνδρες αθλητές, αλλά συνηθέστερα γυναίκες να πλένονται σε αυτά.¹⁶

Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και το λουτήριο από τη Σαλαμίνα, το οποίο εξυπηρετούσε είτε τις τελετουργικές πρακτικές που διαδραματίζονταν στο πλαίσιο του οίκου, είτε τις καθημερινές ασχολίες των κατοίκων της οικίας στην οποία ανήκε.

Γιάννης Χαιρετάκης
Αρχαιολόγος (Μετ.Διπλ.Ειδ.)

Σημειώσεις

1. Ευχαριστώ θερμά την Δρα Ιφιγένεια Δεκουλάκου, Επίτιμη Έφορο Αρχαιοτήτων, για την άδεια μελέτης του κεραμικού υλικού από τις ανασκαφές που έχει διενεργήσει στο Αμπελάκι της Σαλαμίνας. Επίσης, την Κα Α. Κάττουλα, υπεύθυνη αρχαιολόγο νήσου Σαλαμίνας, τη συνάδελφο Α. Καπετανοπούλου και τις φύλακες Ε. Μουτζούρη και Ν. Πισκοπάνη (ΚΣΤ' Ε.Π.Κ.Α.), για κάθε διευκόλυνση στη μελέτη του υλικού. Η καταγραφή και η συντήρηση της κεραμικής υποστηρίχθηκε οικονομικά από το Ίδρυμα Ψύχα.
2. Δεκουλάκου 2003. 2008. 2012. Χαιρετάκης 2010. 2011 α.
3. Pimpl 1997, 6-7
4. Μέγιστες σωζόμενες διαστάσεις: 20,6 x 11,5 εκ. Πηλός Κορινθιακός, κιτρινωπός (7.5 YR 8/3 με 8/4), τραχύς, με χοντρά εγκλείσματα.
5. Koehler 1982, 290, αρ. 7, Πίν. 78.7, 291, αρ. 10-11, Πίν. 78.10-11. Anderson-Stojanovic 1997, 13-19.
6. Adamsheck 1978, 33.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Adamsheck, S. 1978: *Kenchreai: Eastern port of Corinth, Results of Investigations by the University of Chicago and Indiana University for the American School of Classical Studies at Athens, IV. The Pottery*, Leiden.
- Amyx, D. 1958: "The Attic Stelai: Part III. Vases and Other Containers", *Hesperia* 27, 163-254.
- Anderson-Stojanovic, V. R. 1997: "A Third Century BC Deposit from the South Slope Cistern in the Rachi Settlement at Isthmia", στο *Δ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική*, Αθήνα, 13-19.
- Atkins, C. E. 2009: *More than a hull: religious ritual and sacred space on board the ancient ship*, M.A. thesis, Texas A & M University.
- Δεκουλάκου, Ι. 1990: "Σαλαμίνα", *ΑΔ* 41, 1986, 16-18.
- Δεκουλάκου, Ι. 2003: "Ανασκαφικές έρευνες στην Σαλαμίνα", στο Ελ. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμ.), *Αργοσαρωνικός, Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αργοσαρωνικού, Πόρος 26-29 Ιουνίου 1998*, Τόμος Β, Αθήνα, 29-44.
- Δεκουλάκου, Ι. 2008: "Ανασκαφές στη Σαλαμίνα, 1985-2007", *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 2, 10-13.
- Δεκουλάκου, Ι. 2012: "Έκθεση αποτελεσμάτων ανασκαφικών ερευνών στην Σαλαμίνα κατά τις τελευταίες δεκαετίες", *Επιστημονική Ημερίδα με θέμα "Ανασκαφές στη Σαλαμίνα"*, 27 Σεπτεμβρίου 2012, Αρχηγείο Στόλου, Ναύσταθμος Σαλαμίνας, Σαλαμίνα (υπό δημοσίευση).
- Iozzo, M. 1985: "Bacini corinzi su alto piede", *ASAtene* 47, 7-61.
- Iozzo, M. 1987: "Corinthian basins on high stands", *Hesperia* 56, 355-416.
- Hosoi, N. 2007: "Des femmes au louterion. À la croisée d'une esthétique masculine et féminine au travers des objets", *Images Re-vues* 4, 1-22.
- Kapitän, G. 1979: "Louteria from the sea", *IJNA* 8, 97-120.
- Kenner, H. 1935: "Das Luterion im Kult", *Öjh* 29, 109-154.
- Koehler, C.G. 1982: "Amphoras on Amphoras", *Hesperia* 51, 284-292.
- Pimpl, H. 1997: *Perirrhantaria und Louteria. Entwicklung und Verwendung grosser Marmor- und Kalksteinbecken auf figürlichem und säulenartigem Untersatz in Griechenland*, Verlag Köster, Berlin.
- Πουπάκη, Ε. 2002: "Λίθινα λουτήρια, περιρραντήρια και κάρδοποι της Κλασικής αρχαιότητας", *Αρχαιογνωσία* 11, 2001-2002, 273-306.
- Radic, I. 1988: "O nalazima antičkih brodskih žrtvenika (On finds of ancient ship altars from the eastern Adriatic Sea)", *VAMZ*, 3, XXI, 35-56.
- Swinford, K. M. 2006: *The Semi-Fixed Nature of Greek Domestic Religion*, M.A. thesis, University of Cincinnati.
- Weinberg, S. S. 1954: "Corinthian Ware: Pre-hellenistic period", *Hesperia* 23, 109-137.
- Χαιρετάκης, Γ. 2010: "Ο αποθέτης του οικοπέδου Ζούγρη στο Αμπελάκι της Σαλαμίνας: πρώτα στοιχεία από τη μελέτη της κεραμικής", *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 4, 18-21.
- Χαιρετάκης, Γ. 2011α: "Το οικόπεδο Ζούγρη στο Αμπελάκι Σαλαμίνας: στρωματογραφία και χρονολόγηση", *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 5, 25-27.
- Χαιρετάκης, Γ. 2011β: "Ένα μικρό σύνολο κεραμικής από τη Σαλαμίνα της περιόδου του Πελοποννησιακού πολέμου", *10^ο Συμπόσιο Ιστορίας-Λαογραφίας Αττικής, Δήμος Αχαρνών, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Αχαρνών, 20-23 Οκτωβρίου 2011* (υπό έκδοση).

ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΛΙΘΙΝΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΑΜΠΕΛΑΚΙ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ

του

Παναγιώτη Δεδεβέση

Συνεχίστηκαν κατά το 2012 οι εργασίες συντήρησης του αρχαιολογικού υλικού που προέρχεται από ανασκαφές που έχει διενεργήσει στο Αμπελάκι της Σαλαμίνας η Δρ. Ιφιγένεια Δεκουλάκου. Συντηρήθηκαν όστρακα αγγείων, έγιναν συγκολλήσεις συνανηκόντων θραυσμάτων και συμπληρώσεις αγγείων, όπου κρίθηκε αναγκαίο, για να αποκατασταθεί η αρχική μορφή τους. Επιπρόσθετα, στις εργασίες του 2012 σημαντικό ρόλο κατείχε η συντήρηση λίθινων εργαλείων.

Η χρήση των λίθινων εργαλείων, σε συνδυασμό και με εργαλεία από ξύλο, χαλκό ή σίδηρο, εξυπηρετούσε τις οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων κάθε περιοχής, και αφορούσε δραστηριότητες που πραγματοποιούνταν μέσα στον οικισμό (π.χ. προετοιμασία τροφής), αλλά και έξω από τα όριά του (κυνήγι, γεωργία, αλιεία). Για την κατασκευή των λίθινων εργαλείων χρησιμοποιήθηκαν διαφόρων ειδών πετρώματα (πυριγενή, ιζηματογενή, μεταμορφωσιγενή). Στη συντήρηση των λίθινων εργαλείων από το Αμπελάκι περιλαμβάνονται λεπίδες οψιανού, με ακμές ιδιαίτερα οξείες για τον τεμαχισμό τροφής, φυτικής ή ζωικής προέλευσης Προϊστορικών χρόνων¹ (Εικ. 1), και

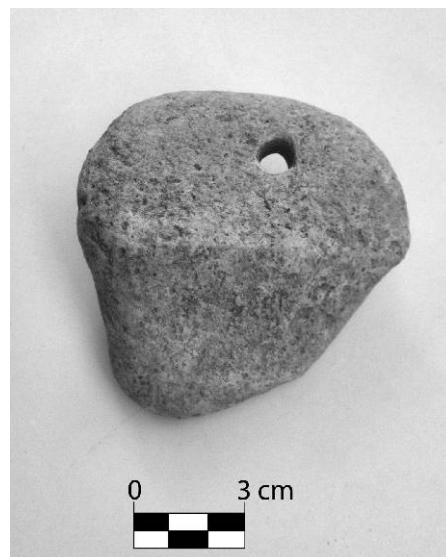
αντικείμενα καθημερινής χρήσης, όπως βαρίδια για την καταβύθιση των δικτύων στη θάλασσα (Εικ. 2), ακόνη για το τρόχισμα μεταλλικών εργαλείων (Εικ. 3), μυλόλιθοι, τριπτήρες (Εικ. 4) και τμήμα χειρόμυλου (Εικ. 5-6) για το άλεσμα των δημητριακών, που ανήκουν χρονολογικά στις κύριες οικιστικές φάσεις του οικισμού (Κλασικών-Ελληνιστικών χρόνων).

Για την συντήρησή τους επιλέχτηκε ο μηχανικός καθαρισμός, ενώ αναλύσεις υλικού και επικαθήσεων δεν έγιναν. Αρχικά χρησιμοποιήθηκε στεγνή μαλακή βούρτσα και με την βοήθεια νυστεριού, με διάφορες λεπίδες, απομακρύνθηκαν οι σκληρές και μεγάλες ποσότητες χώματος που περιέβαλαν τα λίθινα εργαλεία. Στη συνέχεια, έγιναν εμβαπτίσεις σε νερό δικτύου. Τα αντικείμενα παρέμειναν για μεγάλο χρονικό διάστημα σε αυτό, ώστε να μαλακώσουν οι χωμάτινες επικαθήσεις.

Κατά τη διάρκεια της συντήρησης διαπιστώθηκε ότι η επιφάνειά τους διατηρείται σε σχετικά καλή κατάσταση και δεν παρατηρείται αποσάθρωση της δομής τους. Στο τελικό στάδιο, έγινε απομάκρυνση με νυ-

Εικ. 1. Αμπελάκι, Οικ. Ζούγρη. Λεπίδες (ξυράφια) οψιανού, που χρησιμοποιούνταν και ως μαχαίρια και ξέστρα.

Εικ. 2. Αμπελάκι, Οικ. Γκικόκα. Λίθινο βαρίδι για τα αλιευτικά δίκτυα.

Εικ. 3. Αμπελάκι, Οικ. Γκιόκα. Λίθινη ακόνη, πάνω στην οποία όξυναν την κόψη μαχαιριού ή άλλου μεταλλικού εργαλείου.

στέρι και μπατονέτα της σκληρής κρούστας από την επιφάνειά τους, όπου υπήρχε. Έγινε, επίσης, χρήση βελόνας για τον καθαρισμό των οπών και των πόρων των λίθων, τρίψιμο με μαλακή βούρτσα από χόρτο και αλλεπάλληλες εμβαπτίσεις σε απιονισμένο νερό.

Σε καμία περίπτωση δεν έγινε συμπλήρωση τμημάτων. Σε όλα τα στάδια της συντήρησης έγινε ψηφιακή φωτογραφική τεκμηρίωση και καταγράφηκαν οι ε-

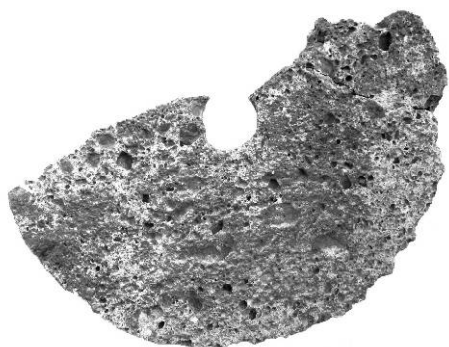
Σημειώσεις

1. Για κατοίκηση στο Αμπελάκι κατά τα προϊστορικά χρόνια, βλ. Χαιρετάκης 2011.

Σχετιζόμενη βιβλιογραφία

Κουρτέση-Φιλιππάκη, Γ. 1996: “Η μελέτη των λίθινων συνόλων”, *Αρχαιολογία* 61, 6-11.

Λαμπρόπουλος, Β. Ν. 1996: *Κεραμικά, τεχνολογία, διάβρωση και συντήρηση*, Αθήνα.

Εικ. 5. Αμπελάκι, Οικ. Γκιόκα. Λίθινος περιστρεφόμενος χειρόμυλος για το άλεσμα των σιτηρών.

Εικ. 4. Αμπελάκι, Οικ. Ζούγρη. Μυλόλιθος και τριπτήρας για το άλεσμα των σιτηρών.

πεμβάσεις συντήρησης. Τα αντικείμενα που συντηρήθηκαν τοποθετήθηκαν σε κιβώτια με αντικραδασμική προστασία στην αποθήκη του Αρχαιολογικού Μουσείου Σαλαμίνας.

Η συντήρηση των ευρημάτων, η οποία χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Ψύχα, έγινε υπό την επίβλεψη της Δρος Ιφ. Δεκουλάκου, Επίτιμης Διευθύντριας Αρχαιοτήτων, και του κ. Γ. Χαιρετάκη, αρχαιολόγου (Μετ. Διπλ. Ειδ.).

Παναγιώτης Δεδεβέσης
Συντηρητής Αρχαιοτήτων

Χαιρετάκης, Γ. 2011: “Το οικόπεδο Ζούγρη στο Αμπελάκι Σαλαμίνας: στρωματογραφία και χρονολόγηση”, *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 5, 25-27.

Εικ. 6. Αναπαράσταση χρήσης χειρόμυλου (προέλευση εικόνας: http://reocities.com/athens/ithaca/5743/gr/agriculture_g.htm).

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΧΙΛΛ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

της

Δάφνης Λιαναντωνάκη

Από πολύ νωρίς τα παιδιά ενδιαφέρονται για ό,τι μοιάζει μυστηριώδες και για ό,τι θέτει σοβαρά και δύσκολα ερωτήματα. Ακόμα κι αν, λόγω ηλικίας, δεν διαθέτουν ακόμα τα εργαλεία του ορθού λόγου και της επιστημονικής σκέψης, μεγάλα ζητήματα όπως έννοιες σχετικές με τον χρόνο, την προέλευση, τη φύση της πραγματικότητας και της ερμηνείας της, τα όρια της γνώσης, τα συναρπάζουν. Ιδιαίτερα μάλιστα όταν η ενασχόληση με τα θέματα αυτά συνδέεται με την πραγματική, δηλαδή σωματική εμπλοκή τους σε περιπέτεια και αναζήτηση στο χώρο.

Η αρχαιολογία είναι ένας τομέας που συγκεντρώνει όλα αυτά τα χαρακτηριστικά και τα παιδιά διαισθητικά μοιάζει να το γνωρίζουν. Όταν για πρώτη φορά ρώτησα παιδιά της Β' Δημοτικού αν θα ήθελαν να “γίνουμε αρχαιολόγοι”, στο πλαίσιο του μαθήματος των εικαστικών στη Σχολή Χιλλ, η αντίδραση ήταν τόσο ενθουσιώδης σα να τους είχα προτείνει να πάμε στο λούνα παρκ. Οι αρχαιολογικές μας δράσεις, από τότε μέχρι σήμερα, έχουν αυτόν ακριβώς τον χαρακτήρα, ενός μεγάλου παιχνιδιού, όπου τα παιδιά μεταμορφώνονται σε αρχαιολόγους και ερευνητές.

Χάρη στην ιδιαίτερη ματιά τους, η ζαρντινέρα, όπου έγινε η πρώτη τους ανασκαφή και όπου τηρήθηκαν όλες οι διαδικασίες που ακολουθούν οι πραγματικοί αρχαιολόγοι, μεταμορφώθηκε σε πραγματικό πεδίο, τα ευρήματα φωτογραφήθηκαν, σχεδιάστηκαν και ερμηνεύτηκαν με “επαγγελματική” σοβαρότητα.

Το εξωσχολικό πρόγραμμα αρχαιολογίας της Σχολής Χιλλ ξεκίνησε την άνοιξη του 2012. Η ομάδα αποτελείται από παιδιά Γ' έως Στ' Δημοτικού. Στόχος του ανοιξιάτικου προγράμματος ήταν η προετοιμασία για το “αρχαιολογικό πενθήμερο” του καλοκαιριού στο κτήμα του σχολείου κοντά στο Καματερό της Σαλαμίνας (Εικ. 1). Έγινε μια εισαγωγή στις μεγάλες περιόδους της Ιστορίας, στην έννοια της αρχαιολογικής στρωματογραφίας, έρευνες εδάφους και ερμηνευτικές αντιπαραθέσεις πάνω σε συγκεκριμένα ευρήματα(!). Χρησιμοποιήθηκαν πυξίδες, μέτρα και κάναβοι.

Το καλοκαιρινό πενθήμερο εργαστήριο ήταν μια υπέροχη παιδαγωγική εμπειρία τόσο για τα παιδιά όσο και για εμάς, τους συντονιστές, που επιπλέον, μας συνέδεσε με το νησί της Σαλαμίνας: η “ανασκαφή” κάτω

από τη μεγάλη αγριοφυσικιά του κτήματος σε συνδυασμό με την έρευνα στα δωμάτια του παλιού (στοιχειωμένου κατά τα παιδιά) σπιτιού, έδωσε εξαιρετικά “ευρήματα” που έφταναν μέχρι τη Μυκηναϊκή εποχή! (Εικ. 2-3). Με το σύνολο του υλικού που αποκόμισαν, τα παιδιά έστησαν το δικό τους “αρχαιολογικό μουσείο” στο παλιό σπίτι.

Όμως, ο ιδιαίτερος δεσμός της ομάδας με τη Σαλαμίνα είχε ήδη αρχίσει να αναπτύσσεται από την πρώτη συνάντηση των παιδιών με τον Καθηγητή Γιάννο Λώλο και την αρχαιολό-

Εικ. 1. Εργασίες των μαθητών μπροστά από το κτήμα της Σχολής στο Καματερό Σαλαμίνας.

Εικ. 2. Σχεδιασμός της τεκμηρίωσης των “ανασκαφικών ευρημάτων” από τους μαθητές.

γο Χριστίνα Μαραμπέα, όπου ξεναγήθηκαν στο αρχαιολογικό μουσείο της Κούλουρης και στο παλάτι του Αίαντα στα Κανάκια (στα τέλη Μαΐου 2012). Το Μυκηναϊκό παρελθόν του νησιού ζωντάνεψε μέσα από τις διηγήσεις τους και την επαφή με τα ευρήματα. Μετά από την καλοκαιρινή εμπειρία η ομάδα προσανατολίστηκε σε μια στενότερη γνωριμία με το μέρος.

Έτσι, το πρόγραμμα της σχολικής χρονιάς 2012-2013 περιέλαβε μια σειρά από εξορμήσεις και δράσεις της ομάδας, που σχετίζονται με ορόσημα της ιστορίας και της αρχαιολογίας της Σαλαμίνας και επιχειρεί να ακολουθήσει τη ροή του ιστορικού χρόνου, από την εποχή του Τρωικού πολέμου μέχρι σήμερα. Ξεκινάει λοιπόν πάλι από το Μυκηναϊκό ανάκτορο στα Κανάκια, συνεχίζει με εξερεύνηση του Αρχαιολογικού Μουσείου της Κούλουρης, συναντά την Κλασική εποχή μέσω μιας πρώτης γνωριμίας με τα έργα του Ευριπίδη και τη διαμονή του στο σπήλαιο του νησιού. Ανιχνεύει τη διαχρονική ναυτική παράδοση από τα αρχαία χρόνια μέχρι

Εικ. 3. Φωτογραφική τεκμηρίωση “ευρήματος”, από τους μαθητές, κατά την διάρκεια της “ανασκαφικής” διαδικασίας.

σήμερα, στα καρνάγια και τα ναυπηγεία, για να καταλήξει σε μια πρώτη γνωριμία με τη σημερινή πρωτεύουσα του νησιού.

Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος οργανώθηκε η δεύτερη συνάντηση των παιδιών με την ομάδα του κ. Λώλου, αυτήν τη φορά στο χώρο της τρέχουσας ανασκαφής, στα Κανάκια, στις 29 Σεπτεμβρίου του 2012 (Εικ. 4-5). Επί τρεις ώρες τα παιδιά, κυριολεκτικά έκθαμβα, παρακολουθούσαν τους αρχαιολόγους επί το έργο, σημείωναν, φωτογράφιζαν, άγγιζαν με τα χέρια τους τα αντικείμενα που είχε φυλάξει η γη για περισσότερο από τρεις χιλιάδες χρόνια!

Για να γνωρίσουν το Αρχαιολογικό Μουσείο της Σαλαμίνας (και να κατανοήσουν γενικότερα τη δομή ενός αρχαιολογικού μουσείου) τα παιδιά μπήκαν σε ρόλους “μουσειολόγων”. Έστησαν τα δικά τους “αρχαιολογικά μουσεία” πάνω στην κάτοψη του μουσείου (και παλαιού Α΄ Δημοτικού Σχολείου) της Κούλουρης. Επι-

Εικ. 4. Εργασία με τους μαθητές στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Κούλουρης, 29 Σεπτεμβρίου 2012.

Εικ. 5. Λεπτομερής καταγραφή της στρωματογραφίας και των ευρημάτων, από μαθητή της Σχολής, σε χώρο του Κτηρίου Δ στη Μυκηναϊκή ακρόπολη των Κανακίων (29.9.2012).

Λόγω της έκτασης της Αρχαιολογίας, 29 Σεπτεμβρίου 2012
 Σε αυτή την φωτογραφία βλέπουμε ένα κομμάτι μιας ανασκαφής του παλατιού της Σαλαμίνας. Βλέπουμε την αρχή του κορμού που δείχνει το σημαντικό στρώμα καθώς προχωράμε προς τα κάτω φέρου με στο μικροκόσμο στρώμα καθώς προχωράμε προς τα πάνω φυτιά. Αφιστέρω από το δέντρο είναι ένα χιόνι που έχει κουζίνα. Δεξιά από το δέντρο είναι μια σπηλιά από ένα κτήριο που βρίσκεται στο επάνω της φωτιάς!

Εικ. 5. Λεπτομερής καταγραφή της στρωματογραφίας και των ευρημάτων, από μαθητή της Σχολής, σε χώρο του Κτηρίου Δ στη Μυκηναϊκή ακρόπολη των Κανακίων (29.9.2012).

Εικ. 6. Από την επίσκεψη των μαθητών στο βαθύτερο τμήμα (Θάλαμο 8) του Σπηλαίου του Ευριπίδη στα Περιστερία Σαλαμίνας, με την συνοδεία εκπαιδευτικών και αρχαιολόγων.

σκέφθηκαν για μια ακόμα φορά το Μουσείο και επέλεξαν το “αγαπημένο τους αντικείμενο”.

Το “πέρασμα” των παιδιών από την Κλασική εποχή έγινε στη Σαλαμίνα μέσα από την επίσκεψη στη Σπηλιά

Σημείωση

Η Σχολή Χίλλ ιδρύθηκε από τον Αμερικανό ιεραπόστολο John Hill και τη γυναίκα του Fanny Francis Mulligan το 1831. Είναι το παλαιότερο Ελληνικό ιδιωτικό σχολείο που

του Ευριπίδη και στο Ιερό του Διονύσου (το Σάββατο, 2 Φεβρουαρίου 2013), με οδηγούς και πάλι τους γνώριμους, πλέον, αρχαιολόγους (Εικ. 6) και στη συνέχεια στο σχολείο, με αυτοσχεδιασμούς πάνω στην τραγωδία του Ευριπίδη, *Ιφιγένεια εν Αυλίδι*.

Το πρόγραμμα της ομάδας συνεχίζεται. Τα παιδιά συνδέουν, πιστεύω, σιγά-σιγά την έννοια του χώρου, όπως αυτός εμφανίζεται στο παρόν, με την αναζήτηση των στοιχείων του παρελθόντος. Κι αυτό, με τη μορφή ενός παιχνιδιού εξερεύνησης, σκέψης και διασκέδασης. Οι συναντήσεις με τους αρχαιολόγους αποτελούν αναντικατάστατη εμπειρία για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η αρχαιολογική έρευνα φωτίζει αυτό το παρελθόν αλλά και για τον κόπο, το πείσμα, τις γνώσεις και την αγάπη που είναι απαραίτητα στοιχεία σε κάθε αληθινά σοβαρή έρευνα.

Δάφνη Λιαναντωνάκη

Εικαστικός

Υπεύθυνη για την Ομάδα Αρχαιολογίας της Σχολής Χίλλ

εξακολουθεί να λειτουργεί μέχρι σήμερα (στην Πλάκα). Αποτελείται από Νηπιαγωγείο και Δημοτικό.

Η ΣΟΦΙΑ ΣΛΗΜΑΝ ΣΤΟ ΣΤΕΝΟ ΤΗΣ
ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ, 1883

Κάνοντας μία αναδρομή στην ιστορία των αρχαιολογικών ερευνών στη Σαλαμίνα, παρουσιάζουμε παρακάτω (σε φωτογραφική αναπαραγωγή) ένα άρθρο της Σοφίας Σλήμαν (1852-1929), συζύγου του σκαπανέως της Αρχαιολογίας Ερρίκου Σλήμαν (1822-1890), με τίτλο “Αρχαιολογική Εκδρομή εις Φαρμα-

κούσας”. Δημοσιεύθηκε στο *Δελτίον της Εστίας* Αρ. 326, της 27ης Μαρτίου 1883 (σελ. 1-2) και αναφέρεται στην αρχαιολογική δραστηριότητα της Σοφίας Σλήμαν σε δύο βραχονησίδες στην βόρεια είσοδο του Στενού της Σαλαμίνας.

Γ. Γ. Α.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΑΡΙΘ. 326. — 27 ΜΑΡΤΙΟΥ 1883. — ΛΟΓΕΥΤΑ 10.

Ἀρχαιολογικὴ ἐκδρομὴ εἰς Φαρμακούσας.

Ὁ Στράβων μνησθὲν ποιούμενος τῶν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Σαλαμίνας νήσων λέγει: «Ἐνταῦθα καὶ αἱ Φαρμακούσαι, δύο νησίδαι, ὧν ἐν τῇ μείζονι Κίρκης τάφος δεικνύται». Ἀδύνατον νὰ μὴ ἐμπέση τις εἰς μεγάλην περιέργειαν ἀκούων τὸ ὄνομα τῆς δημοτικῆς Κίρκης τόσον ἕγγυς τῆς ἐνδόξου Σαλαμίνας. Ἐπείροτο ἄρα γε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ παράδοσις ὅτι ἐνταῦθα ἀπεπλανήθη ὁ Ὀδυσσεύς παλινοστῶν ἐκ Τροίας; ἢ ἡ φαντασία τῶν μεθ' Ὀμηρον Ἑλληνῶν εὐροῦσα ἀναλογίας τινὰς μεταξὺ μιᾶς τῶν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Σαλαμίνας νήσων καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου περιγραφομένης, κατεσκεύασεν ἐν τῇ πρώτῃ τὸν τάφον τῆς Κίρκης, τῆς κυριάρχου τῆς δευτέρας νήσου; ἢ ἀνασκαφὴ τοῦ τάφου τούτου θὰ διέλυε τὸ μυστήριον. Ἡδὴ πρὸ ἔτους μετέβημεν ἐκεῖ ἐγὼ τε καὶ ὁ ἐμὸς σύζυγος καὶ ἠρευνήσαμεν ἀμφοτέραις τὰς νήσους, αἵτινες σήμερον καλοῦνται Κ u ρ ἄ δ ε ς, ἢ μὲν μείζων Μ ε γ ἄ λ η ν Κ u ρ ἄ, ἢ δὲ ἐλάσσων Μ i x p ἄ Κ u ρ ἄ. Ἄλλ' οὐδὲν εἶδος ἀρχαιότητος εὐρομεν εἰμὴ τὰ ἱερίπια βυζαντινοῦ τινος ναοῦ ἐπὶ τῆς Μ ε γ ἄ λ η ς Κ u ρ ἄ ς.

Ἐπίθεσε δὲ εὐθὺς ὁ ἐμὸς σύζυγος ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ ἀναφέρει: ὡς ἰδὼν ὁ Στράβων ὡς τάφον τῆς Κίρκης, θὰ ὑπῆρχεν εἰσὶ: κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τὰ ἱερίπια τοῦ βυζαντινοῦ τούτου ναοῦ· διότι καὶ ἄλλοθεν γνωρίζομεν ὅτι οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ κεῖνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ ἱερῶν εἰδωλολατρικῶν, πρῶτον διότι αἱ θέσεις, ἐφ' ὧν ἴδροντο τὰ πολυθεϊστικὰ μνημεῖα ἢ ναοὶ, εἶνε αἱ μᾶλλον περιφανεῖς· καὶ δεύτερον, διότι ὁ θεὸς καὶ οἱ ἅγιοι τῆς νέας θρησκείας εἶχον ἀνάγκη τῶν κομψῶν λίθων καὶ τῶν εὐεργασιμῶν μαρμάρων τῆς ἀρχαίας εἰδωλολατρείας ὅπως θριαμβεύσασιν εὐκολώτερον καὶ καλλυνθῶσι, καὶ τρίτον ὅπως εὐκολώτερον πείσασιν τοὺς ἔθνικοὺς, μετατρέποντες τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν ἰδέας.

Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐπίσκεψιν περὶ ἀσχολίας ἄλλαι ἀφιερωμένοι, παρὰ μικρὸν νὰ λησμονήσωμεν τὰς Φαρμακούσας, εἰμὴ εἴχομεν παρ' ἡμῖν ἐννεύζομενον ἐπ' ἰσχάτων τὸν ἐξ Ὀξωνίας καθηγητὴν κ. Сауце, ἢ ἐπιστήμη τοῦ ὁποίου ἡδύνατο νὰ μοὶ ἀποβῇ πολύτιμος βοηθός· διότι καὶ κατὰ τὸν οἶτον Ὀμηρον:

ὄν τε δὴ ἔρχομένω καὶ τε πρὸ δ' τοῦ ἐνόησεν,
ὅπως κέρδος ἔη·

(Ἠλιάδ. Κ. στλ. 224).

Ἐπὶ τούτου λοιπὸν συνοδευομένη καὶ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ μου Παναγιώτου Καστρομένου, φοιτητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Νικολάου Στρατηγοπούλου, ἐφόρου τοῦ Ἰγουργείου τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, μετέβη

σήμερον τὴν πρώτην ἐφ' ἀμάξης μέχρι τῆς θέσεως Σαλαμαγκᾶ, ἐκεῖθεν δὲ διὰ λέμβου, ἐλθούσης ἐκ Πειραιῶς κατὰ παραγγελίαν μου μετὰ τριῶν ἔργατῶν, διεπεράσαμεν εἰς τὴν Μ ε γ ἄ λ η ν Κ u ρ ἄ ν. Καὶ πρῶτον μὲν διατάξαμεν τὴν ἀνασκαφὴν περὶ τοῦ τοίχου καὶ πλησίον τῶν θεμελίων, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι οἱ τοῖχοι οὗτοι ἐκείντο ἐπὶ ἀρχαιότερου κτιρίου. Μετὰ πολὺν χρόνον ἀλλὰ ματαίαν ἐργασίαν μετέφεραμεν τὴν σκαπάνην καὶ τὸ πτόον ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἰσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ, ἀλλ' οὐδὲν δυστυχῶς καὶ ἐκεῖ ἀνευρέθη ἴσχος τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Ἐν ᾧ οἱ ἐργάται ἡσχολοῦντο τοιοῦτοτρόπως, ἡμεῖς περιήλθομεν κυκλοειδῶς τὴν νήσον βαδίζοντες ἕγγυτά τῆς παραλίας καὶ ζητοῦντες μετὰ προσοχῆς ἄντρον τι, ὅπερ νὰ καταστήσῃ τὴν νήσον ταύτην ὁμοίαν μὲ ἐκείνην τῆς Κίρκης. Καὶ ἄντρον μὲν οὐδαμοῦ ἀνεύρομεν· ἀλλ' ἀπὸ τῆς νοτίου παραλίας τῆς νήσου εἶδομεν ἐξαίφνης ἐμπροσθεν ἡμῶν νήσον ἑτέραν γραφικωτάτην καὶ μᾶλλον, οὕτως εἶπεν, κυρὰν τῶν Κ u ρ ἄ δ ε ς ν αὐτῶν. Ὁ λεμβοσχοῦς εἶπεν ἡμῖν ὅτι ὀνομάζεται σήμερον ἢ νήσος αὕτη Νέρας καὶ οὕτως ἀποκαλεῖ αὐτὴν καὶ ὁ Bursian· ἐπειδὴ ὁ ἄνεμος ἔπνεεν εὐνοῦς ἐν διαστήματι χρόνου δεκαπέντε λεπτῶν διεπεράσαμεν εἰς τὴν νήσον ταύτην, ἐφ' ἣς εὐρομεν καὶ τὸ καταζητούμενον ἄντρον κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν παραλίαν. Ἐφ' ὅσον δύνатаί τις νὰ μετρήσῃ διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἡ Νέρα φαίνεται μεγαλειότερα τῶν λεγομένων Κυράδων καὶ εἶνε μὲν βραχύτης ὅπως καὶ ἐκεῖναι, ἀλλ' ἔχει καὶ πλεῖστα, ἐν οἷς καὶ σπανιώτατα, φυτὰ.

Διεδράμομεν τὴν νήσον ὅλην ἀπὸ βορρᾶ καὶ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ δὲν ἀκνήσαμεν νὰ προσδαπανήσωμεν ἡμίσειαν ἔτι ὥραν, ὅπως ἀνέλθωμεν ἐπὶ τὴν ὑψηλοτέραν αὐτῆς κορυφὴν, ὅσιν τῷ ὄντι τερπνὴν καὶ ἐπισκοπὴν. Ἀπὸ τῆς κορυφῆς ταύτης φαίνεται ὀλόκληρον τὸ ὑγρὸν πεδῖον τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας καὶ δύνатаί τις κάλλιστα καθήμενος ἐκεῖ νὰ βαπτίσῃ τὴν φαντασίαν του εἰς πάσας τὰς ἐνδόξους περιπετείας τῆς μεγάλης ἐκείνης πάλης, ἃς τοσοῦτον ἀφελῶς ἀφηγηταὶ ὁ πατήρ τῆς ἱστορίας.

Ἐκεῖθεν καὶ ἡ Ψυττάλεια καταφαίνεται οἷα εἶνε, νήσος τουτέστι χωριστὴ, ἐν ᾧ ἀπὸ τῶν Κυράδων, ἕνεκα τῆς μικρᾶς αὐτῆς ἀπὸ τῆς Σαλαμίνας ἀποστάσεως, φαίνεται συναφῆς πρὸς αὐτήν· ἐκεῖθεν τέλος βλέπει τις καὶ τὴν Ἀρπεδιώνην, νήσον σμικροτάτην, ἣτις κεῖται ὡς βρέφος ἐντὸς τῆς ἀγκάλης τῆς Σαλαμίνας, ἀγκάλῃς ἣν σχηματίζουσιν ἡ βόρειος κορυφὴ καὶ ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῶν ὄρειων αὐτῆς.

Ἐπὶ τῆς ἐπιφανοῦς ταύτης κορυφῆς τῆς νήσου Νέρας ὑπάρχει εἶδος τι τύμβου, ὕψους ἐνός καὶ ἡμίσεος μέτρον, τὸ ἄνω δὲ μέρος τοῦ τύμβου τοῦτου κατέχουσιν ἀπρογνώστοι τινὲς λίθοι, κεκομμένοι ἐκ τῶν βράχων τῆς ἰδίας νήσου. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Сауца πιθανὸν ὃ τύμβος οὗτος νὰ εἶνε τρόπαιόν τι, ἀνεγερθὲν μετὰ τὴν ἐν τοῖς ὕδασι

της Σαλαμίνας νίκη· τούτο δὲ συμπεραίνεται διὰ δύο λόγους, πρῶτον μὲν, διότι ἡ θέσις ὡς ἐφθήμεν εἰπόντες, εἶνε λίαν ἐπιφανὴς καὶ κατάλληλος πρὸς ἔγερσιν τροπαίου ἐπὶ τῇ ἐν Σαλαμίनि καταπονήσει τοῦ βαρβαρικοῦ στόλου, δεύτερον δὲ διότι κατ' αὐτὸν οἱ ἀκρογωνιαῖοι λίθοι οἱ ἐπὶ τοῦ τύμβου ἐδρισκόμενοι εἶνε κεκομμένοι κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἄλλ' ὁ πολυμαθέστατος κ. Goodwin, διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις ἀμερικανικῆς σχολῆς, ὑποτίθεισιν ὡς καὶ ἐγὼ ὅτι ὁ τύμβος οὗτος δυνατὸν νὰ εἶνε ὃν εἶδεν ὁ Στράβων τάφος, καὶ ἐπομένως ὅτι ἡ Νέρα καὶ ὄχι ἡ μεγάλη Κυρὰ εἶνε ἡ νῆσος τῆς Κίρκης. Ὁ δὲ ἐμὸς σύζυγος εἰθισμένος νὰ λύη τὰ τοιαῦτα ἀρχαιολογικὰ ζητήματα οὐχὶ δι' ὑποθέσεων καὶ συζητήσεων, ἀλλὰ διὰ τῆς σκαπάνης, ὡς μέχρι τοῦδε ἀπέδειξε τοῦτο ἐν Τροίᾳ, ἐν Μυκῆναις καὶ ἐν Ὀρχομενῶ, ἐπιφυλάσσεται νὰ ἐξενέγκῃ τὴν γνώμην του, ὅταν προσεγγῶς ἐν ἄλλῃ ἐκδρομῇ μεταβῶμεν ἐκεῖ καὶ ἀναδιφῶμεν ἐπιμελῶς τὸν τύμβον τοῦτον.

Τό γε νῦν ἔχον, τὴν μὲν λέμβον μετὰ τῶν ἐργατῶν ἀπεστείλαμεν εἰς Πειραιᾶ, ἡμεῖς δὲ ἐπανήλθομεν διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ εἰς Ἀθήνας, ματαίως μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος κοπιᾶσαντες, ἀλλ' ἴσως οὐχὶ ἀνωφελῶς διὰ τὸ μέλλον.

Εἶνε ἄρα γε ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω ὅτι ἡ κατὰ τῶν ἀρχαιοτήτων ἱεροσυλία ἐφθασε μέχρι καὶ τῆς ἐρήμου ταύτης νήσου, καὶ πρὶν ἢ γίνῃ γνωστὸς ὁ τύμβος οὗτος εἰς οὐδένα ἐπιστήμονα; Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἔκτισεν ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης διαφόρους οἰκοδομὰς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ μετενέγκῃ ἐκεῖ τὴν πυριτιδαποθήκην, οἱ δὲ οἰκοδομοῦντες χάριν εὐκολίας ἔλαβον οὐχὶ ὀλίγους τῶν ἀκρογωνιαίων λίθων τοῦ τύμβου τούτου καὶ συνεκόλλησαν αὐτοὺς εἰς τοὺς τοίχους των. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, νὰ ληφθῇ φροντίς διὰ τὰς ἀρχαιότητας τῆς ἐνδοξοτέρας ἐποχῆς τῆς φίλης πατρίδος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Μαρτίου 1883.

ΣΟΦΙΑ ΣΧΛΙΕΜΑΝΝ.

Ἡ Σοφία Σλήμαν: φωτογραφία της στο εξώφυλλο του περιοδικού *Illustrierte Frauen Zeitung*, Σεπτ. 1880.

Ὁ Ερρίκος Σλήμαν, 1880 (ἀπὸ G. S. Korres, *Heinrich Schliemann*, Nicolai, Berlin, 1990, Abb. 6).

Σημείωση: Το δημοσίευμα σχολιάζεται εκτενῶς σε ἄρθρο του Γ. Λώλου στον τόμο: Γ. Στ. Κορρές (επιμ. ἐκδ.), *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου "Αρχαιολογία και Ερρίκος Σλήμαν"*, *Εκατό Ἐτη ἀπὸ τὸν θάνατό του*, Ἀθήναι, 14-22 Ἀπριλίου 1990 (υπὸ ἐκτύπωση).

ΒΡΑΒΕΥΣΕΙΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ ΙΝ ΜΕΔΙΑ ΡΕΣ ΓΙΑ ΤΟ 2012

Ο Πολιτιστικός Οργανισμός Σαλαμίνας In Media Res, έντυπο μέσο του οποίου είναι η εφημερίδα *30 Ημέρες της Σαλαμίνας*, προχώρησε, για τρίτο κατά σειρά χρόνο (για το 2012), στην βράβευση προσώπων που έχουν προσφέρει αξιόλογο έργο στους τομείς του Αθλητισμού, του Πολιτισμού, της Τέχνης και της Κοινωνικής Μέριμνας.

Οι βραβεύσεις έγιναν σε ειδική εκδήλωση, στην Αίθουσα “Δημήτρης Μπόγρης” του Δημαρχιακού Μεγάρου Σαλαμίνας, το βράδυ της Δευτέρας 28 Μαΐου 2012. Πέρα από την συμμετοχή πολλών Σαλαμινίων και Αθηναίων, την εκδήλωση τίμησαν με την παρουσία τους και ο Αρχηγός ΓΕΝ Αντιναύαρχος Κοσμάς Χρηστίδης Π.Ν., ο Δήμαρχος Σαλαμίνας κ. Γιάννης Τσαβαρής, Δημοτικοί Σύμβουλοι και εκπρόσωποι του Τοπικού Τύπου.

Ανάμεσα στους βραβευθέντες του 2012 ήταν και ο Πρόεδρος του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας “Ακάμας” Γιάννος Γ. Λώλος, ο οποίος απήντησε, κατά την εκδήλωση, τον παρακάτω σύντομο ευχαριστήριο λόγο:

“Θέλω να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στον Πρόεδρο κ. Θανάση Τσεβά και στα μέλη του Δ.Σ. του Πολιτιστικού Οργανισμού Σαλαμίνας “In Media Res” για την τιμή που μου έκαναν να με συμπεριλάβουν στα βραβευόμενα πρόσωπα για το 2012. Χαίρομαι που βρίσκομαι και εγώ ανάμεσα σε εκλεκτούς συμπολίτες μας που έχουν διακριθεί για την σημαντική προσφορά τους στον Αθλητισμό, στον Πολιτισμό, στην Τέχνη και στο πεδίο της Κοινωνικής Μέριμνας και Αλληλεγγύης.

Προσωπικά, αισθάνομαι ιδιαίτερη συγκίνηση για την διάκριση αυτή για ένα πρόσθετο λόγο: Επειδή προέρχεται, όπως και άλλες προηγούμενες, από ένα πολιτιστικό φορέα με αξιόλογο έργο, που δραστηριοποιείται στη Σαλαμίνα, το νησί, του οποίου και μόνο το όνομα (Salamis, σε όλο τον κόσμο...) παραπέμπει αυτόματα σε ένα μεγάλο, αποφασιστικής σημασίας, γεγονός της Ιστορίας, και στο οποίο έχω αφιερώσει την ερευνητική μου δράση εδώ και δύο δεκαετίες. Το νησί, το οποίο, εγώ τουλάχιστον, βλέπω, σήμερα όσο ποτέ, ως μέρος όχι μόνον της Ελληνικής, αλλά και της Ευρωπαϊκής μας ταυτότητας, όσον αφορά στο μέλλον του και την προοπτική του. Σας ευχαριστώ”.

Στιγμιότυπο από την βράβευση, με την παρουσία του Δημάρχου Σαλαμίνας κ. Γιάννη Τσαβαρή (28.5.2012).

ΕΚΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ “ΑΚΑΜΑΣ” ΣΤΟΝ ΜΑΡΑΘΩΝΑ, 2012

Την Κυριακή 27 Μαΐου 2012 πραγματοποιήθηκε, με μεγάλη επιτυχία, μέσω του τουριστικού γραφείου του κ. Γ. Ανδρέου, και με οργανωτική επιμέλεια των Κ. Μπαϊραμίδου, Ε. Μικρομάστορα και Ν. Γαβριήλ, εκδρομή 30 περίπου μελών και φίλων του Ομίλου “Ακάμας” στον Μαραθώνα: ένα από τους ιστορικότερους τόπους της Ελλάδος, με πλήθος μνημείων, ιδίως ταφικών, διαφόρων περιόδων, και πεδίο ερευνών μεγάλων αρχαιολόγων, των Β. Στάη, Γ. Σωτηριάδη, Ι.

Παπαδημητρίου, W. K. Pritchett, E. Vanderpool και Σπ. Μαρινάτου.

Τα μέλη και οι φίλοι ξεναγήθηκαν σε όλα, σχεδόν, τα σημαντικά μνημεία της πεδιάδος, περιλαμβανομένου και του Ιερού των Αιγυπτιακών θεοτήτων στην Μπρεξίζα, καθώς και στο Αρχαιολογικό Μουσείο Μαραθώνος από τις αρχαιολόγους Ιφιγ. Δεκουλάκου, Χρ. Μαραμπέα και τον Γ. Λώλο.

Η Σύνταξη

Μαραθών, Αρχαιολογικό Μουσείο. Ξενάγηση στην προθήκη του Σπηλαίου Πανός.

Μαραθών, Αρχαιολογικό Μουσείο. Ξενάγηση στις προθήκες των νεκροταφείων Τσέπι και Βρανά.

**Μαραθών, Αρχαιολογικό Μουσείο. Ξε-
νάγηση στην αίθουσα επιτυμβίων και
άλλων γλυπτών.**

**Μαραθών, Μπρεξίζα. Τα μέλη και οι φί-
λοι του Ομίλου στο Ιερό των Αιγυπτίων
Θεοτήτων.**

**Μαραθών, Τσέπι. Ξενάγηση στο νεκρο-
ταφείο των αρχών της 3ης χιλιετίας π.Χ.
(φωτογραφίες: Ν.Γαβριήλ)**

ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΣΤΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΣΤΑ ΚΑΝΑΚΙΑ

Κατά το 2012 συνεχίσθηκαν οι επισκέψεις μεγάλων ή μικροτέρων ομάδων ενδιαφερομένων στα πεδία των ερευνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στην περιοχή Κανακίων, όπου ξεναγήθηκαν από τους ανασκαφείς, κυρίως κατά την διάρκεια της ανασκαφικής περιόδου του Φθινοπώρου του 2012.

Πέραν των εικονιζομένων ομάδων και προσώπων, παρακάτω, σημειώνουμε τις επισκέψεις: του Καθηγητή J. L. Davis και της συζύγου του Δρος S. Stocker, του ζεύγους Κώστα και Λυδίας Καρά (ιδρυτών της Ελ-

ληνικής Εταιρείας) και του πρέσβη Αλεξ. Φίλωνος και της συζύγου του αρχαιολόγου Ελ. Φίλωνος (τον Μάρτιο του 2012). Επίσης, φοιτητών από το Πανεπιστήμιο του Μιλάνου, με την συνοδεία διδασκόντων και των αρχαιολόγων Α. Τσαραβόπουλου και Ε. Κρουστάλη (τον Μάιο του 2012), των φίλων και συνοδοιπόρων Αδ. Κύρου, Δημ. και Πολ. Αρτέμη (11.10.2012) και των μελών και φίλων του Ομίλου Ν. Τσακαλίδη, Σαρ. Λεμπέση, Ελ. Καμπούρη, Κ. Καστελλάνου, Γ. Πασχάλη και οικογενειακών προσώπων (27.10.2012).

Κανάκια, ακρόπολη (Αίαντος). Από την επίσκεψη μελών του Εργαστηρίου “Ζωγραφείον” (18.2.2012). Εδώ, οι διοργανωτές-εικαστικοί Αλ. Λεβίδης και Μαρ. Ρόμπου-Λεβίδη, με τον Καθηγητή Δημ. Μαρωνίτη να διαβάζει το ποίημα *Ελένη* (1955) του Γ. Σεφέρη.

Κανάκια, Πυργιακόνι. Από την επίσκεψη μαθητών της Σχολής Χιλλ (τέλη Μαΐου 2012). Εδώ, η ομάδα, με τους συνοδούς και τους ανασκαφείς.

Κανάκια. Από την επίσκεψη μαθητών της Σχολής Χιλ στην Μυκηναϊκή ακρόπολη (29.9.2012). Εδώ, η αρχαιολογική ομάδα, με τις εκπαιδευτικούς Δ. Λιαναντωνάκη και Αθ. Λάμπρου.

Κανάκια. Από την επίσκεψη αρχιτεκτόνων στην Μυκηναϊκή ακρόπολη: του ζεύγους Ερρ. και Άννας Σβιφ (εδώ, με τον Καθηγητή Σαρ. Λώλο) και του ζεύγους Δημ. και Έστερ Αγιανόζογλου (6.10.2012).

Κανάκια, Πυργιακόνη. Επισκέπτες από την Σαλαμίνα (ο εκδότης Θ. Αποστόλου, ο συγγραφέας Αχ. Μπιθιζής και ο λόγιος-ιστοριοδίφης Θ. Καπαραλιώτης), με τους ανασκαφείς, στο Κλασικό τέμενος (Φωτ. Θ. Βελέντζα, 20.10.2012).

Κανάκια. Από την επίσκεψη αρχαιολόγων της ΚΣΤ΄ Ε.Π.Κ.Α. Πειραιώς στην Μυκηναϊκή ακρόπολη (25.10.2012). Από δεξιά: Στ. Χρυσουλάκη (Προϊσταμένη), Α. Καπετανοπούλου και Α. Κάττουλα, με τον ανασκαφέα.

Ε Π Ε Τ Ε Ι Ο Σ

Σελήνια. Από την μικρή γιορτή για την συμπλήρωση 10 χρόνων συμμετοχής του Σπύρου Αγιάζι στην Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Σαλαμίνας ("Riders", 13.10.2012): οι ανασκαφείς, με τους Γ. Αγιάζι, Α. Σέχου, Σπ. Αγιάζι και Α. Μουσταφά.

Τ Α Κ Τ Ι Κ Η Γ Ε Ν Ι Κ Η Σ Υ Ν Ε Λ Ε Υ Σ Η Τ Ω Ν Μ Ε Λ Ω Ν Τ Ο Υ Ο Μ Ι Λ Ο Υ , 2 0 1 3

Την Κυριακή 20 Ιανουαρίου 2013 πραγματοποιήθηκε η ετήσια Γενική Συνέλευση των μελών του Ομίλου “Ακάμας” στην Αίθουσα Εκδηλώσεων της Δημοτικής Κοινότητας Σεληνίων Σαλαμίνας.

Η Γ.Σ. άρχισε με καλωσόρισμα του Προέδρου προς τα παριστάμενα μέλη και ευχαριστίες προς τον Αντιδήμαρχο Αμπελακίων κ. **Πέτρο Παπαθεοχάρη** για την παραχώρηση της Αίθουσας, με την συναίνεση του Δημάρχου Σαλαμίνας κ. **Γιάννη Τσαβαρή**. Επίσης, θερμές ευχαριστίες προς το ζεύγος **Μιχάλη και Μυρτώ Πατέρα** για την αποφασιστική οικονομική συμβολή τους στην έγκαιρη εκτέλεση του ανασκαφικού προγράμματος του 2012 στην περιοχή των Κανακίων.

Στη συνέχεια, ο Πρόεδρος συνόψισε τα πεπραγμένα του Δ.Σ. κατά το έτος που πέρασε ως εξής:

1. Έκδοση του Ενημερωτικού – Επιστημονικού Δελτίου *Ακάμας* Αρ. 6, με σημαντική απήχηση. Παρουσίασή του στην εφημ. *Η Νέα Σαλαμίνα*, από την Εύη Μικρομάστορα.

2. Διοργάνωση εκδρομής στον Μαραθώνα στις 27.5.2012 με τη συμμετοχή 30 μελών και φίλων του Ομίλου.

3. Συνέχιση, όπως κάθε χρόνο, της προσφοράς ξεναγήσεων στους αρχαιολογικούς χώρους στα Κανάκια και στα Περιστερία σε ομάδες Ελλήνων και ξένων επισκε-

πτών, περιλαμβανομένων και μελών του Ομίλου.

4. Συνεργασία με την Σχολή Hill σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα για το 2012-2013, με την συμμετοχή μαθητών της Σχολής της Ομάδας Αρχαιολογίας, με θέμα την Αρχαιολογία και τα μνημεία της Σαλαμίνας. Έγιναν επισκέψεις στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας και στα Κανάκια στα τέλη Μαΐου 2012, ενώ προγραμματίζεται άλλη στο Σπήλαιο του Ευριπίδη στα Περιστερία στις 2 Φεβρουαρίου 2013 (βλ. και *Κέρδος* on line, 8.11.2012).

5. Συνεργασία στην εκπόνηση και στην ολοκλήρωση της μελέτης αποκατάστασης – αναστήλωσης του Πρωτοβυζαντινού τάφου στο Πυργιακόνι (“Τάφου Πάλλα”) από την αρχιτέκτονα Φωτεινή Βλαχάκη. Θα κατατεθεί πολύ σύντομα στην 1η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, ώστε να προχωρήσει η διαδικασία και να υλοποιηθεί το έργο εντός του 2013, πιθανότατα κατά τη διάρκεια της προγραμματιζόμενης Πανεπιστημιακής Ανασκαφής τον Σεπτέμβριο-Οκτώβριο του 2013.

6. Συμμετοχή μελών του Ομίλου στις εκδηλώσεις “Σαλαμίνα 2012” του Δήμου Σαλαμίνας. Ομιλία του Προέδρου του Ομίλου Γ. Λώλου στην Ημερίδα που διοργανώθηκε επιτυχέστατα από την Κα Μαρία Παλέριμου στον Ναύσταθμο Σαλαμίνας, στις 27.9.2012, με θέμα “Είκοσι χρόνια ανασκαφών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στη Νότια Σαλαμίνα”.

7. Προώθηση του Προγράμματος Μαθημάτων Δημιουργικής Απασχόλησης, κυρίως για παιδιά, στα Σελήνια Σαλαμίνας, από το ζεύγος Γιώργου και Μαρίας Μαρκαντώνη.

8. Τέλος, η καθιερωμένη εκτύπωση μίας ευχετήριας κάρτας για τα μέλη της ετήσιας Γ.Σ. και τους φίλους του Ομίλου στην οποία (φέτος) προβάλλεται ένα πήλινο Μυκηναϊκό ειδώλιο γυναικείας μορφής με τα χέρια υψωμένα σε στάση δέησης ή ευλογίας (από τα Κανάκια), εκτεθειμένο στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας.

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ (2012)

Γιάννος Γ. Λώλος

“The Work of the Hellenic Institute of Marine Archaeology, 2005-2008: Southern Salamis”, στο περ. *Ενάλια*, Τόμ. XI, 2012, 10-15.

Ομιλία με θέμα “Είκοσι χρόνια ανασκαφών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στη Νότια Σαλαμίνα”, στην ημερίδα για την Αρχαιολογία της Σαλαμίνας (Ναύσταθμος Σαλαμίνας, 27.9.2012).

Προσφορά ξεναγήσεων σε ομάδες επισκεπτών στους χώρους των ανασκαφών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στα Περιστερία, στα Κανάκια και στο Πυργιακόνι.

Χριστίνα Μαραμπέα

Συνέχιση της μελέτης Μυκηναϊκού υλικού από τις ανασκαφές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στα Περιστερία (Σπήλαιο Ευριπίδη) και στα Κανάκια.

Υπεύθυνη παράδοσης σειράς μαθημάτων (στο πεδίο και στο Εργαστήριο) σε ομάδες φοιτητών κατά την διάρκεια της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής του 2012 στη Μυκηναϊκή ακρόπολη των Κανακίων και στο Πυργιακόνι.

Επίβλεψη της συντήρησης και σχεδίασης των κεραμικών ευρημάτων Ανασκαφής 2011 στα Κανάκια και στο Πυργιακόνι (από τους συντηρητές Κ. Βασιλειάδη, Μ. Βενάκη και Δ. Μαρσινοπούλου και τον αρχαιολόγο Στ. Οικονομίδη) στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας κατά την Άνοιξη-Θέρος του 2012.

Συμμετοχή σε κοινές ανακοινώσεις για την παραγωγή, διακίνηση και κατανάλωση Μυκηναϊκής κεραμικής στην ευρύτερη περιοχή του Σαρωνικού.

Γιώργος Μαρκαντώνης - Μαρία Μαρκαντώνη

Συμμετοχή στη διοργάνωση Κύκλων Μαθημάτων Δημοουργικής Απασχόλησης, κυρίως για παιδιά, στην Αίθουσα “Φλώρα”, σε συνεργασία με την Δημοτική Κοινότητα Σεληνίων Σαλαμίνας.

Εύη Μικρομάστορα

“Οι θαλαμοειδείς τάφοι του Αγ. Θεράποντα, μια άγνωστη ιστορία”, *Η Νέα Σαλαμίνα*, Ιούν. 2012, αρ. φ. 273.

“Οι θαλαμοειδείς τάφοι του λόφου των Μύλων”, *Η Νέα Σαλαμίνα*, Σεπτ. 2012, αρ. φ. 276.

Χρήστος Μυλωνάς

Διοργάνωση βραδιάς αφιερωμένης στη μνήμη του διακεκριμένου Σαλαμίνιου ηθοποιού Ζώρα Τσάπελη στην Αίθουσα Δ. Μπόγρη στο Δημαρχείο Σαλαμίνας (25.11.2012).

Μαρία Παλέμμου

Υπεύθυνη διοργάνωσης επιστημονικής ημερίδος για την πρόσφατη αρχαιολογική δραστηριότητα στη Σαλαμίνα, στο Αμφιθέατρο του Αρχηγείου Στόλου στο Ναύσταθμο Σαλαμίνας, στο πλαίσιο των “Σαλαμινίων” (την Πέμπτη, 27.9.2011).

Γιάννης Χαιρετάκης

Συνέχιση της μελέτης κεραμεικού υλικού από τις ανασκαφές της Κας Ιφιγ. Δεκουλάκου στα Οικόπεδα Γκίόκα και Ζούγρη στο Αμπελάκι.

Ανακοίνωση με τίτλο “Ένα μικρό σύνολο κεραμικής από τη Σαλαμίνα της περιόδου του Πελοποννησιακού πολέμου”, στο *10ο Συμπόσιο Ιστορίας-Λαογραφίας Αττικής, Δήμος Αχαρνών*, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Αχαρνών, 20-23 Οκτωβρίου 2011.

Επιτοίχια ανακοίνωση με τίτλο “Υστερορωμαϊκή κεραμική από το Αμπελάκι της Σαλαμίνας”, στο *4ο Διεθνές Συνέδριο για την Υστερορωμαϊκή Κεραμική, τα Μαγειρικά Σκεύη και τους Αμφορείς στη Μεσόγειο: Αρχαιολογία και Αρχαιομετρία. Μεσόγειος: Μια αγορά χωρίς σύνορα*, Θεσσαλονίκη, 7-10 Απριλίου 2011.

Επιτοίχια ανακοίνωση με τίτλο “Μελανόγραφες οινόχρες από τη Σαλαμίνα”, στο *Θ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική*, Θεσσαλονίκη 5 – 9 Δεκεμβρίου 2012.

ΑΚΑΜΑΣ
ΟΜΙΛΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 2006

Ενημερωτικό Δελτίο Αρ. 7
Μάρτιος 2013

Εκδότης:
Ακάμας,
Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας

Επιστημονικός Υπεύθυνος:
Γιάννος Γ. Λώλος

Συντακτική Ομάδα Τεύχους:
Χριστίνα Μαραμπέα
Σόνια Σολωμού

Σχεδιασμός-Επιμέλεια εντύπου:
Χριστίνα Μαραμπέα

Εκτύπωση:
Δημήτρης Καρράς

ISSN: 1791-2334

© Ακάμας,
Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή-ολική, μερική ή περιληπτική-, καθώς και η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή των κειμένων ή του εικονογραφικού υλικού του δελτίου, με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια από τους συγγραφείς και τον Επιστημονικό Υπεύθυνο-Διευθυντή της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας.

Η έκδοση του παρόντος Δελτίου έγινε με την οικονομική συμβολή του ζεύγους Μιχάλη και Μυρτώ Πατέρα, θερμών φίλων του Ομίλου.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Γιάννος Γ. Λώλος
Αντιπρόεδρος: Λεωνίδας Κ. Θανόπουλος
Γεν. Γραμματέας: Νίκος Γαβριήλ
Ειδ. Γραμματέας: Χριστίνα Μαραμπέα
Ταμίας: Γιάννης Παναγιωτόπουλος
Σύμβουλοι: Εύη Μικρομάστορα
Γιάννης Χαιρετάκης

Νομικός Σύμβουλος: Λεωνίδας Κ. Θανόπουλος

ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Χρήστος Αγουρίδης • Ηλίας Σπονδύλης •
Σταύρος Νίνος

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Έδρα:
Πατησίων 77-79, Αθήνα, 104 34.
Τηλ./Fax. +30 210-8834118

Γραφείο Σαλαμίνας:
Ακτή Θεμιστοκλέους 38, Σελήνια
Σαλαμίνας, 189 02.
Τηλ./Fax. +30 210-4671775

www.akamas.gr

Email: info@akamas.gr

Αριθμός λογαριασμού τραπεζης (Eurobank):
0026/0196/34/0200068916